

כאמתי קרין אל עמם בנימין . מצאם פתחיהם נבסיהם
כעם והיה עמם לנלם כהרות ; על פסם פתחיהם והנה הנביא
עלם לילה כשצדקת בעל (ז'י) ; והנה הליך עמך יום ולא בקר
עוון מרבה יליך קרין ליה כבומר נחם יהוה עד
הקריה יום ימי לא יום קרין מרבה נבסיהם
קראת קרין עמך לא לילי עמם .
על קרין עמם נבסיהם קראת קרין עמם
כי למחר כמלא חמך כבומר נחם יהוה
היה חמך כבומר נחם יהוה קראת קרין עמם .
הקריה עמם נבסיהם קראת קרין עמם .
הקריה עמם נבסיהם קראת קרין עמם .
הקריה עמם נבסיהם קראת קרין עמם .

עלון שבועי

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "משולי ערימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 347
הוצאת ע"י בנים המה"מ
ה"ד אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונרן

לע"נ הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

בס"ד, כ סיון התש"ע. מסכת סנהדרין דף קי - מסכת מכות דף ד

דף קי ע"א

א) גמ', אמרה ליה חזי מאי קעביד משה וכו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), שאמרה שלא נצטווה משה אלא על עשרת הדברות, ושאר המצוות הוסיף מדעתו ולהנאתו.

ב) גמ', ומיטלל לכו כי כופתא. פירש רש"י ד"ה ככופתא, כגלל הזה אתם חשובים בעינינו. וביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דלפי שדרך האדם לסלסל בשער ונתגנה בהשחתתו, כדאיתא **בנדרים** (ט). לגבי נזיר "מה ראית להשחית את שערך זה הנאה", לכך אמרה דהא דאמר משה שתשחיתו שער ראשכם, היינו לגנותכם, ואין שערכם חשוב כשיער נזיר שנשחח לשמים, לתת במקדש על האש תחת זבח השלמים, אלא משלך כגלל תחת רגלי בני אדם, והיינו כי אין אתם חשובים בעינינו. וביד רמה גרס "ככפוטא" והוא דבר שמשחקים בו, כלומר, שאמרה שמשה משחק בכם כדרך שמשחקים בכפוטא. ובעיון יעקב פירש, דמיטלל לכו, היינו שלקחו כל הלוים והניפו אותם, כדאיתא **במדבר רבה** (יח, ד).

ג) גמ', מה שמועה שמע. הקשה **הבן יהוידע**, דהוה ליה למימר "מה שמע", ואמאי כפל לשונו ואמר "מה שמועה שמע". וביאר, דאם שמע את הדברים המפורשים בכתוב, מדוע כתיב "וישמע משה" הרי כל העומדים שמעו, ולא רק משה, דקרח לא דיבר בלחש, אלא על כרחך דשמע עוד שמועה אחרת מפי אחרים שהגידו לו דברים אחרים של גנות.

ד) גמ', שחשדוהו מאשת איש שנאמר **ויקנאו בו וכו'**. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דלפי שפירש משה מן האשה על פי הדיבור היו ליצני הדור אומרים שאי אפשר לילוד אשה לפרוש מן האשה. והשלי"ה על התורה פרשת קרח כתב, שהרבה מפרשים כתבו שענין החשד מאשת איש אינו כפשוטו, אלא רומז על נבואת משה ואמר שנבואתו אינה פנים בפנים פה אל פה, אלא שוה לנבואת שאר הנביאים שנבואתם היתה באמצעות כת המלאכים הנקראים "אישים", והנביאים נקראים "אשת איש" שהם כמו אשה המקבלת השפעה מאישה. וזו היתה כוונתם באמרם "מדוע תתנשאו", כלומר, מדוע תתנשאו על שאר הנביאים ששום נבואתם. אך הקשה, דמהרריה דמייתא הגמ' מ"ויקנאו", שהוא לשון קינוי וסתירה, משמע דאיירי באשת איש כפשוטו. ובשם מפרשים אחרים כתב, דלעולם חשדוהו מאשת איש כפשוטו, שאמרו כי עשה לאהרון אחיו ולבניו כהנים, כדי שיחפו עליו בהשקאת המים המאררים של סוטה, ואף על פי שמשה לקח אוהלו ונטהו חוץ למחנה ממחרת יום הכיפורים, דהיינו קודם שנתכהן אהרון, בעת הקמת המשכן, מכל מקום כבר הודיעם על כהונת אהרון בשעה שצווים על מלאכת המשכן ובגדי כהונה, והחלו לחשוד, ונטה לו אוהלו מחוץ למחנה. ועיין עוד בתורת חיים.

ה) גמ', כל החולק על מלכות בית דוד וכו' ויזבח אדוני וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אדוניה נמי מבית דוד היה. ותירץ, דכיון

שכבר נתן דוד המלוכה לשלמה, כמו שנאמר "אתה נשבעת וכו' שלמה בן ימלוך" (מלכים א א, ל), מקרי שפיר חולק על מלכות בית דוד. ו) גמ', ראוי להכישו נחש. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דכי היכי שהנחש היה מלך על החיות ונתקנא [במלכות] האדם היותר חשוב ממנו, ועל ידי כך נתקלל, כן המתקנא במלכות בית דוד וחולק עליו, ראוי להכישו נחש, שעשה כמדתו. והבן יהוידע ביאר על פי מאי דאיתא **בשבת** (נה:), אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב, וכי בת נחש הואי, והלא בת ישי הואי, אלא בת מי שמת בעטיו של נחש. והיינו, דהיה צדיק גמור שלא היה לו שום חטא, ורק מת מכח עצתו של נחש שסיבבה מיתה בעולם, נמצא דמכנהו הכתוב לשי בשם נחש בשביל שהיה צדיק גמור שלא חטא כלל, והחולק על מלכות בית דוד טענתו דאיתא מרות המואביה, ואסורה בקהל ומשום הכי אין ראויים למלוך על ישראל, וכמו שטען דואג, נמצא הוא מטיל נמי דופי בישי שהיה בן בנה של רות, ובעבור כבוד ישי הצדיק שנקרא בשם "נחש" מחמת צדקותו, החולק ומטיל דופי, יכישו "נחש". עיין שם עוד.

ז) גמ', כל החולק על רבו כחולק על השכינה. ביאר **העיון יעקב**, כיון שמורא רבו כמורא שמים.

ח) רש"י ד"ה מתרעם, אומר על רבו שנהג לו מידה כבושה ומידת אכזריות. וברש"י ד"ה מהרהר פירש, שמחפה עליו דברים. וביאר המהרש"א (חידושי אגדות), שההבדל ביניהם הוא, שתרעומת היא על מה שנחסר לו עתה ממה שהיה לו קודם, וכמו שהתלונונו בני ישראל במדבר "בשבתינו על סיר הבשר". אולם, הרהור הוא לבקש יותר ממה שצריך לו, וכמו שנאמר בהאי קרא שהיה להם כבר ובקשו יותר, ועונשם היה על ידי הנחש שהתקנא וביקש יותר ממה שראוי לו.

ט) גמ', אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. פירש רש"י בפסחים (ק"ט). ד"ה שמעמידו, שמשמח ליבו.

י) גמ', משאוי שלוש מאות פרדות לבנות היו וכו'. פירש היד רמה, ד"שלוש מאות" לאו דוקא ולשון הבאי הוא, וכן הא דאמר וכולן מפתחות של עור ומנעולים של עור, לאו דוקא הוא, ורוצה לומר מלמד שהיו לו הרבה אוצרות, וכאלו היה צריך לעשות המפתחות של עור. וכן כתב הרשב"ם בפסחים (ק"ט). ד"ה משוי שלוש מאות. ובבן יהוידע כתב, דיש לבאר הדברים כפשוטם, דהיו קורין לתיבה שהיא של עור בשם "מפתח" ולקרח היו שש מאות תיבות כאלו, שתיים על כל פרידה, ובהן כל נכסיו. וביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דדוקא נקט שהיו לבנות, משום דמכת פרידה לבנה קשה, וכדאיתא **בחולין** (ז:), לכך היה משאו על פרדות לבנות שלא יבואו אחרים לגנוב מהן, דיראים היו ממכתם. ובתורת חיים פירש, דנקט "לבנות" לאשמועינן גנותו, שהיו מצויין בביתו בעלי חיים הממיתים את האדם במכתו, וקיימא לן דאסור לאדם לגדל בביתו אפילו כלב רע, שנאמר (דברים כב, כ) "לא תשים דמים בביתך".

הגבורה. מבואר שהם ב' עיקרים א. עצם נבואתו של משה, ב. שהתורה שבידנו נמסרה למשה בנבואה. וקרח ועדתו כפרו וחלקו על ב' עיקרים אלו, על עצם נבואת משה וכדכתיב "רב לכם וגו' ומדוע תתנשא על קהל ה'", שאמרו דמשה נטל הגדולה לעצמו ולאחרן שלא על פי ה'. וגם כפרו בתורה כדפירש רש"י (שם, א), דחלקו על משה שאמר דטלית שכולה תכלת חייבת בציצית. וכן איתא **בירושלמי** (סנהדרין פ"י ה"א), רב אמר קרח אפיקורס היה וכו' באותו שעה אמר קרח אין תורה מן השמים, ולא משה נביא ולא אהרן כהן גדול. ועל ב' דברים אלו אמר משה "בזאת תדעון כי ה' שלחני", דהיינו דכל מעשי היו על פי נבואה בשליחות המקום, וגם, "כי לא מלביי", והיינו התורה שבידינו נמסרה לי מפי הגבורה. והיא התשובה שעשו במה שהודו דמשה אמת ותורתו אמת, "משה אמת" נגד מה שכפרו בנבואתו, "ותורתו אמת" כנגד מה שכפרו בתורה מן השמים. ועיין שם דביאר בכך נמי כפל הלשון בקרא ד"ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני וגו' כי לא מלביי". ועיין גם בתורת חיים.

דף קי ע"ב

טז גמ', **אם יבואו אל מנוחתני**. הקשה **העין אליהו**, דמה יעשה רבי עקיבא עם הקרא ד"זכרתי לך חסד נעורייך". וביאר דסבר, דמה שאין לדור המדבר חלק לעולם הבא היינו מלבד שבת לוי וכדמצינו דלא נגזר על שבת לוי שימותו במדבר. ואם כן, רבי עקיבא סבר דקרא ד"זכרתי לך חסד נעורייך" אשבת לוי קאי, עיין שם.

יז גמ', **באפי נשבעתי וחזורני בני**. כתב **התורת חיים**, דאין לפרש כיון דבאפי נשבעתי לאו שבועה היא וחזורני בי בלא התרה. **דבחיגיה** (י). קתני, אמתניתין דהיתר נדרים פורחין באויר ואין להן על מה שיסמכו, דר' יהושע אומר יש להן על מה שיסמכו, שנאמר "אשר נשבעתי באפי" באפי נשבעתי וחזורני בי, משמע, דבעי התרה וכן פירש רש"י (שם) **בד"ה נשבעתי באפי**, מדקאמר באפי, משמע יכול אני לשאול עליו, לפי שמחמת אפי ולא בדעת מיושבת נשבעתי. וכתב, דיש ללמוד מכאן שהמוצא פתח לנדרו כו' מתירין לו. וכן משמע מהא שכתב הרמ"א **בשולחן ערוך** (יו"ד סימן רל"ד סס"ז), האשה שבקשה מבעלה שלא לשמש עמה ובעלה כעס ונשבע שלא לשמש עמה כו', חל הנדר, דהיינו דנשבע מחמת כעס צריך התרה, ומשום הכי בעינן למימר דבית דין של מעלה התירו להקדוש ברוך הוא את שבועתו.

יח גמ', **כורתי בריתי אלו חנניה מישאל ועזריה**. הקשה **הרי"ף** (עין יעקב), אטו חנניה מישאל ועזריה אינם בכלל הצדיקים שבכל דור ודור. ותיריך, שהיה מקום לומר דאינהו נתחייבו בנפשם, כיון דלא היה שם עבודת כוכבים, אלא אנדרטי. **והעין אליהו** תירץ, דהוה אמינא דנתחייבו בנפשם דהיה להחבא, וכדאיתא **במדרש רבה** (**שיר השירים פ"ז**, ח) שאמר להם יחזקאל "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", והם לא התחבאו. ולפי זה ביאר אמאי בעינן לסיפא דהאי קרא "עלי זבח" לרבות רבי עקיבא וחבריו עצמן לשחיטה על דברי תורה, דהוה אמינא דנתחייבו בנפשם דלא היה להם להקהיל קהילות ברבים, קא משמע לן דעשו כן לקדש שם שמים.

יט גמ', **מאי חסידותיה וכו'**. כתב **במרגליות הים**, דמצינו נמי חסידות דרבי עקיבא, על פי מה שכתב **בספר חסידים** (סימן יא) דאין חסיד אלא מי שעובר על מידותיו, ואיתא **בתענית** (כה:): דירד רבי עקיבא לפני התיבה ונענה, לפי שהיה מעביר על מידותיו.

כ גמ', **קטני בני רשעי ישראל אין באין לעולם הבא**. פירש רש"י ד"ה קטני בני רשעי ישראל, דהקטנים בני רשעים הם, אבל הם עצמם לא חטאו. אמנם **המהרש"א** (חידושי אגדות) כתב, דמשמע ליה דקרא מיירי נמי בקטנים דאינהו גופייהו רשעים נינהו, מדכתיב "עושה רשעה", ולא כתיב "רשעים" כדכתיב בקרא דלעיל מיניה "וראיתם בין צדיק לרשע", ו"עושה רשעה" משמע דאיירי נמי בקטן, דאף דאינו בר דעת ולא נקרא "רשע", עושה רשעה

(יא) **גמ'**, **ג' מטמוניות הטמין יוסף וכו'**. כתב **המהרש"א** (חידושי אגדות), שקבלה היתה בידם ששלשה היו. **ובבן יהוידע** ביאר, שיוסף חילק את הכסף שקיבל תמורת התבואה לשלוש חלקים, אחד מה שקיבל מעובדי עבודה זרה, שהיה ממונם מאוס ומשוקץ, וברירה זו נעשה בדרך נס, ואוצר זה נטלו קורח וסופו שירד לטמיון, כי בלעתו הארץ. והשני היה כסף הבא מאלו שאינם עובדי עבודה זרה, אך יש בידם גול וגניבה, שאינו מאוס כמו הכסף של עובדי עבודה זרה, וזה האוצר שנגלה לאנטונינוס מלך רומי. והשלישי היה כסף של אנשים טובים שהיו שומרים שבע מצוות בני נח, שכספם נקי מאיסור וראוי לחלק הקדושה, וגנו לצדיקים לעתיד לבא.

יב גמ', **אמר רבי יוחנן קרח לא מן הבלועים ולא מן הרופים וכו'**. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דהמאתיים וחמישים איש לא חלקו אלא על הכהונה, ומשום הכי נעשו בשריפת נשמתן, וגופן קיים על ידי שהקריבו הקטורת, שהריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו, אבל דתן ואבירם חלקו גם על מעלת משה רבינו, כדמוכח דלא היו ממקריבי הקטורת, ומכיון שחטאו בכל גופן ומאודן, לכך נבלעו. וקרח עצמו לא מן הרופין ולא מן הבלועים היה, דלא חטא כל כך, שטעה, כדאמרינן שראה שלשלת יוחסין הבאה ממנו, ולכך לא נענש כמותן, אלא שמת במגפה, בעבור שהוציא דבה על משה ואהרן, כמו שמתו המרגלים במגפה על שהוציאו דבה על ארץ ישראל. ועיין באות הבאה. **והעין יעקב** ביאר, שקרח לא נענש משום שעמד לו זכות שמואל שיצא ממנו, דברא מזכי אבא. אבל **הבן יהוידע** כתב, דגם רבי יוחנן מודה שנשרף עם הרופים דהוה בהדיהו, אבל לא נשרף כמותם, שהם גם גופם נשרף, ואילו איהו לא נשרפה אלא נשמתו, ואחר שנשרפה נתגלגל גופו ונבלע עם הבלועים, והכי קאמר רבי יוחנן, דאין למנותו עם הרופים מפני שלא נשרף גופו ובהני כתיב "באכול האש", ומשמע, שגם גופם נשרף שנאכלו כמו עצים, וגם אין למנותו עם הבלועים דנבלעו חיים כדכתיב בהו "וירדו חיים שאולה", ואילו קרח ירד אחרי שנשרף ומת. אמנם רש"י ד"ה לא מן הבלועין פירש שמת קרח במגפה, ומשמע דלא נשרף ונבלע כלל.

יג גמ', **במתניתא תנא קרח מן הרופין ומן הבלועין**. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), שהיה ראוי ליענש כך שהוא היה בעל המעשה וחטא הרבים תלוי בו. **ובמדרש תנחומא** (קרח ט) ביאר, משום דאילו נשרף ולא נבלע היו הנבלעין מתרעמין ואומרים שקרח הביא עליהם כל הפורענויות הזו, והרי הן נבלעין והוא ניצול, ואם היה נבלע ולא נשרף, היו הנשרפין מתרעמין הכי, ולפיכך נידון בשתי מיתות, דלהט האש תחילה לעיני כל הרופין, ובידו היתה המחטה והקטורת בה, וקפלתו האש ככדור, והאש גלגלתו עד שהביאתו לפי הארץ לבין הבלועין.

יד גמ', **מלמד שעלו שמש וירח לזבול וכו'**. ביאר **הכפתור ופרח** בשם **הרשב"א**, (הובא בענף יוסף בעין יעקב), דהמאורות נקבעו ברקיע לקיום השפלים, להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה, ותכלית כוונת העולם השפל היא התורה, וכל מי שגורם סתירת התורה כגורם סתירת העולם כולו, דאם אין תורה אין אפשרות לקיום העולם, ועם זה נתבטלה כוונת המאורות וכאילו אינם צריכים להיות ברקיע להאיר על הארץ, רק ראויים להסתלק ולעלות משם כדי שלא תגיע מעלתם לעולם השפל כלל, והוה מאמרם שעלו השמש והירח ממקומם על הקרקע לזבול, עד שינתן דין למשה השליח הנאמן בכל בית ה', שהיה קרח מטיל שיבוש בשליחותו, ואמר להם הקדוש ברוך הוא לכבודי לא מחיתם וכו', ודברים אלו שאמר להם הם כדמיון חיצים.

טו גמ', **ושמועית דהוה קאמרי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין**. ביאר **בחידושי הגרי"ז על התורה** (במדבר טז, כח), דבי"ג העיקרים שמנה **הרמב"ם בפירוש המשניות** איתא, היסוד השביעי נבואת משה רבנו, שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים וכו'. והיסוד השמיני היות התורה מן השמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה על ידי משה רבנו ע"ה שהיא כולה מפי

מקרי.

(כא) גמ', דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין לעולם הבא. ופירש רש"י ד"ה קטני, רשעי ישראל עצמן פשיטא דאין להם חלק לעולם הבא וכו' רפאים בל יקומו (ישעיה כו, יד) מי שמרפה עצמו מדברי תורה וכו'. והקשה הבאר שבע אם כן איך יתיישבו דברי המשנה שבראש הפקר, "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כו'". ועוד דאיתא בראש השנה (יו). שאפילו רשעים גמורין שעונותיהן מרובים, אם אינם בכלל פושעי ישראל בגופן, דהיינו שלא הניחו תפלין מעולם יש להם חלק לעולם הבא. וכן כתב הרמב"ם (פ"ג מתשובה ה"ה). עוד הקשה, דאדברי רבי אלעזר שהביא רש"י מכתובות (קיא.), אמר ליה רבי יוחנן, לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, ההוא במרפה עצמו לעבודה זרה הוא דכתיב, ואף דרבי אלעזר השיב לר' יוחנן דיליף דבריו מקרא אחרינא דכתיב (ישעיה כו, יט) כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל וכו', מכל מקום סוגיא דעלמא לא אזלא כוותיה כמו שהוכיח. ומשום הכי פירש, ד"רשעי ישראל" דאיירינן בהו הכא לענין קטנים שלהם, היינו פושעי ישראל בגופן, כדמוכח מקרא דוכל עושי רשעה קש וגו' (מלאכי ג, יט) דאיירי בפושעי ישראל בגופן, דומיא להא דכתיב (שם פסוק כ"א) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו', דמיירי ברשעים גמורים שהם פושעי ישראל בגופן כדאיתא בראש השנה (שם), ועיין באות הבאה.

(כב) גמ', אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים דברי הכל אין באין לעוה"ב נפקא ליה מותאבד כל זכר למו. פירש רש"י בד"ה מותאבד, דהאי דברי הכל היא. ולכאורה דבריו צרכים עיון, דבקרא דישעיהו (כו יד) כתיב, "מתים בל יחיו רפאים בל יקומו וגו' ותאבד כל זכר למו", ורישא דקרא מיירי בישראל כדפירש רש"י בד"ה קטני, ואם כן איך מפרשינן סיפא דקרא על עכו"ם, דפשטיה דקרא משמע דכוליה קרא מיירי בחדא מילתא. (א.ג.). ועיין באות הקודמת מה שהקשה הבאר שבע, ואולי יש לומר דכוונת רש"י לילפותא מהאי קרא, לרשעי ישראל אליבא דר' יוחנן התם, דההיא במרפה עצמו לעבודה זרה הוא דכתיב, דהרי גם ר' אלעזר הודה לדבריו, אלא דיליף לדבריו מקרא אחרינא, ולפי זה לכאורה נפלה קושיית הבאר שבע, וגם מאי דקשיא לן הכא, משום דמרפה עצמו לעבודה זרה כרשעי אומות העולם הוא. אף דהווי מישראל. ואינו פושע סתם, ואולי אף יותר חמור ממי שלא הניח תפלין כל ימיו].

(כג) גמ', קטן מאימתי בא לעולם הבא וכו'. כתב בחידושי הר"ן, דאיכא מאן דאמר דהגמ' לא איירא לעולם הבא ממש, אלא לתחיית המתים, דיחייהו השם יתברך אחר כך כמו שיחיו שאר מתי ישראל. וציון, דבירושלמי מסכת שביעית (פ"ד, ה"ח) איתא, "קטני ישראל מאימתי הן חיים".

(כד) גמ', תנא משום רבי מאיר משעה שיאמר אמן. כתב בספר חסידים (תתפג), כל האומר אמן בעולם הזה יזכה לומר אמן בעולם הבא, שנאמר "ברוך ה' לעולם אמן ואמן", אמן לעולם הזה ואמן לעולם הבא. וכתב במרגליות הים בשם ספר החיים (לר"ח אחי המהר"ל מפראג ח"א פ"א), דמסוגיין מוכח דהצלחת הנפש אינו תלויה בלימוד החכמה בלבד, כדעת הפילוסופים, שהרי הבן מתחיל לדבר אין לו עדיין שום ידיעה במושכלות, ואפילו הכי אביו מביאו לחיי עולם הבא על ידי שמחנכו בעשיית המצוות.

דף קיא ע"א

(א) גמ', משעה שאומר אמן כו'. עיין פירוש רש"י ד"ה מאי אמן. והמהרש"א (חידושי אגדות) פירש, דקושיית הגמ' היאך משמע ב"אמן" שמאמת הדבר גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, ואמר דאית ביה ראשי תיבות ד"א-ל מלך נאמן", דהיינו "א-ל" בעולם הזה, ו"מלך" לדון את כל באי עולם ביום הדין לעולם הבא, ו"נאמן" לשלם שכר ועונש לכל איש כדרכו.

(ב) גמ', אמר ריש לקיש למי שמשויר אפילו חוק אחת וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), וכי משום עבירה אחת נופל לגיהנם, וכן הקשה לרבי יוחנן,

וכי מצוה אחת מצלת האדם מן הגיהנם. וביאר על פי הירושלמי (קידושין פ"א ה"ט), דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש על מי שחציו זכאי וחציו חייב, ומצוה אחת יכולה להכריעו, ואמר ריש לקיש דאם ישייר אחר כך מצוה אחת יפול בגיהנם, ואמר ליה רבי יוחנן, לא ניחא למרייהו דלימא הכי, אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד, אותה מצוה אחת היא לו לפרקליט להצילו מגיהנם, ועיין שם. ובתורת חיים ביאר, דיש לאדם רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה גידים כנגד שס"ה מצוות לא תעשה, וצריך אדם להשלים ולטהר אבריו וגידיו בקיום המצוות, וסבירא ליה לריש לקיש דמי שמשויר אפילו חוק אחד, כיון שלא טיהר אותו אבר או גיד השייך לאותה מצווה, וצריך לטהרו בגיהנם, כל אבריו וגידיו נגררים בתריה. אבל רבי יוחנן סבירא ליה איפכא, דאפילו לא למד אלא חוק אחד, כיון שהשלים וטיהר אותו אבר או גיד השייך לאותו חוק, ואינו צריך לטהרו בגיהנם, השאר נגררים בתריה. וביאר לפי זה, הא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש בסמוך אם צדיק אחד מוכה את כל העיר, דרבי יוחנן לשיטתו סבר, שמוכה, וריש לקיש סבר שאינו מוכה. והא דנקט אפילו לא למד, משום דהרבה מצוות אי אפשר לקיימן, וכשאדם לומד ועוסק בתורתן מעלין עליו כאילו קיים אותן, כדאיתא במנחות (קי.), שכל העוסק בתורת עולה מעלין עליו כאלו הקריבה. והיד רמה גרס בדברי רבי יוחנן מי שאינו עושה אפילו מצוה אחת. ועיין עוד בבאר שבע ובעין אליהו.

(ג) רש"י ד"ה לא ניחא ליה למרייהו, (הב'), להקדוש ברוך הוא שאתה ממעט וכו', ומכל מקום לרבי יוחנן אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ריש לקיש. מבואר מדבריו, דרבי יוחנן לא הקפיד על מיעוט אומות העולם. אבל היד רמה פירש, דודאי גם הנשארים מן העובדי כוכבים, אותם הכשרים שבהם, כדכתיב שם (זכריה יג) "והבאתי את השלישית באש ובחנתים וגו'" ולא יוותר מכולם בין מישראל בין מכשרי עובדי כוכבים אלא שלישית של שם. ואמר ליה רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דישאל ודכשרי עובדי כוכבים דלימא להו הכי, שיתמעטו כל כך, והיינו דקפיד גם על מיעוט אומות העולם. וכן פירש המהרש"א (חידושי אגדות). ובעץ יוסף (עין יעקב) פירש, דהא דאמר ריש לקיש דשליש של שם יוותר, היינו לשיטתו לעיל שיתמעטו ישראל, ושלישי של שם היינו ישראל שיצאו משם בן נח, דשנים בה יכרתו והשלישית יוותר בה. ואמר רבי יוחנן, דלא ניחא ליה וכו', אלא אפילו שלישי של נח, היינו אפילו מכל בני נח יוותר שלישי, והם הכשרים והחסידים שבהם, אבל ישראל אפילו לא קיים אלא מצוה אחת כתקונה יוותר. עיין שם דאזיל כשיטת התורת חיים לעיל באות הקודמת.

(ד) גמ', אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מוכין כל המשפחה כולה. הקשה הבן יהוידע, איך יתכן דלעיר שיש בה הרבה בני אדם יספיק לה צדיק אחד, ולמשפחה צריך שנים. ותירץ, דאם כל אנשי העיר רשעים ויש צדיק אחד ביניהם יגדל ערכו עשר ידות, דאפילו בין ריבוי רשעים אלו, צדיק הוא, ולא למד ממעשיהם, אבל משפחה דאנשיה מועטים, אין רבותא כל כך לצדיק אחד הנמצא בתוכה להגין עליהם, בעיני שני צדיקים.

(ה) רש"י ד"ה אף יציאתם ממצרים שנים משישים ריבוא, שמכל שישים ריבוא שהיו במצרים לא נשתייר משם אלא שנים בלבד וכו'. ותמהו היעב"ץ והבן יהוידע, שהיו כל כך מרובים בימי החושך, [180,000,000,000]. ופירשו, דלאו על אותם שמתו בימי החושך קאי, אלא על אותם שנולדו ומתו במשך ר"י שנים שהיו במצרים. והיעב"ץ ביאר נמי, דהא דאמרין להלן דיותר שנים משישים ריבוא בימות המשיח, אין הכוונה מבני אותו הדור, אלא מכל אלו שיקומו בתחיית המתים, ויש תקווה טובה לישראל. ועיין לעיל אות ג'.

(ו) גמ', מה ביאתן לארץ שנים משישים ריבוא אף יציאתן וכו'. ביאר התורת חיים, דטעם מספר שנים משישים רבוא, דאיתא בקהלת רבה (פרשה א פסקה ה), דכל שישים רבוא הוא "דור", ולא סגי ליה דלא ליהוי בכל דור דור שני צדיקים גמורים שהדור עומד עליהן, בצירופן של הקדוש ברוך הוא

שיש בידם מעשים טובים כאן שגו כו'. אמנם, רש"י בישעיהו (כח, ז) פירש, והביאו **המהרש"א** (חידושי אגרות), דטענה מידת הדין, ד"יושבי משפט ומשיבי מלחמה" שבדור הזה, כלומר הטובים והחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בהם, והודה הקדוש ברוך הוא "פקו פליליה", דעל ידי שבעולם שגו ביין לא די שלא ישיגו לעתיד העטרה שבראש צדיק, אלא יבואו לגיהנם, ואמר "אין פליליה אלא דיינים", כי על ידי שתעו בשכר יכשלו בהוראה ודיני התורה. ועיין עוד בכלי פז (הובא בחידושי גאונים בגליון העין יעקב).

(יב) **מתני'**, **אנשי עיר הנדחת אין להן חלק לעולם הבא שנאמר וכו'.** כך הגירסא לפנינו, וכן גרסת רש"י בד"ה יצאו דאין להן חלק לעולם הבא. אמנם **היד רמה** לא גרס "אין להן חלק לעולם הבא שנאמר" דעל כרחק כיון דמיקטלי יש להם חלק לעולם הבא, ו**בדלעול** (מוז). דמחייבי דינא כיון דאיקטיל קרי להו עבדיך. וכן פירש **התוס' הראש.** ו**בתוס' לעיל** (שם) ד"ה **ואמאי**, ביארו, דהא דאין להן חלק לעולם הבא היינו היכא דלא איקטיל.

(יג) **מתני'**, **שם.** ביאר **היד רמה**, דאייתי דיני עיר הנדחת בשלהי פרק חלק, כיון דבפרק תשיעי עסק במילי דרוצח, ואחר כך פירש הני דלית להו חלק לעולם הבא, עתה חזר לעסוק באנשי עיר הנדחת, המזכרים בתוך אלו הנדונין בסיף (בדף עו:). [והיינו דגרס פרק חלק עשירי, ופרק אלו הן הנחנקין אחד עשרה].

(יד) **רש"י** ד"ה יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, שאין להם חלק לעולם הבא. כתב **הערוך לנר**, דמשמע מלשונו דקדריש מ"יצאו מקרבך" דאין להן חלק לעולם הבא. אמנם ר"ע **מברטנורא** פירש, דיליף לה מלשון "בליעל", דהיינו בנים שאינם עולים לתחיית המתים.

(טו) **רש"י** ד"ה היה רחובה חוצה לה, שמקום קיבוץ וכו', שצריך לעשות לה רחוב בתוכה. אמנם **הרמב"ם** (פ"ד מעבודה זרה ה"ו) כתב, דבנין כותל הרחוב עד שיהא בתוכה.

(טז) **רש"י** ד"ה לאמר נלכה ונעבדה, משמע שצריך לומר לפנינו שכך אומרים נלכה ונעבדה וכו'. פירש **המנחת חינוך** (מצוה תסד, אות ב), דלרש"י בעינן עדים והתראה לכל אחד ואחד מן **המדדיחים**, ואף דמסית לא בעי התראה **כדעיל** (פ). המדיח הוא ככל חייבי מיתות בית דין, ובעי התראה. אמנם, **היד רמה** פירש, דדברי הגמ' אלו על **הנדחים** נאמר, אבל המדיחים לא בעו עדים והתראה. והחזון איש (כד ס"ק ט) כתב, דרש"י קאי על הנדחין, עיין שם.

(יז) **גמ'**, **יצאו הן ולא שלוחין.** הקשה **הערוך לנר**, למה לי קרא, תיפוק ליה דלא הוי שלוחם כלל דאין שליח לדבר עבירה. ותיירץ, דלפי מה שכתבו **תוס' בקידושין** (מב). ד"ה **אמאי מעל**, דהיכי דהשליח שוגג המשלח מעל, יש לומר דאיירי בגוונא דהשליח שוגג, וקא משמע לן, דאף על פי כן המשלח פטור, דלא מהני שליחות. ולראשונים (שהבאו בש"ך חושן משפט שמ"ח), דכשהשליח שוגג נמי ליכא שליח לדבר עבירה, יש לומר, דאיירי היכא דהשליח לא הדיח בשם עצמו, אלא שאמר שפלוני אמר לי לומר לכם נלכה ונעבדה, והוה אמינא דהשליח חייב, דהא אין שליח לדבר עבירה, קא משמע לן, דאינו חייב עד שדיח בשם עצמו. ו**בנודע ביהודה** (אבן העזר פב ס"ק יט) תירץ, דבעינן קרא לפטור המשלח, משום דטעמא דאין שליח לדבר עבירה משום דטענינן ליה "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין", אבל במסית לא טענינן ליה מידי **כדעיל** (כט). עוד ביאר, דבאמת לא נתכוונה הגמ' לומר דילפינן לימוד מיוחד למעט שליח, ו"הן ולא שלוחין" היינו מטעם אין שליח לדבר עבירה, כבכל התורה כולה. והוכיח דבריו, ממה **שהרמב"ם** (עבודה זרה ד, ב) לא העתיק להאי דרשה כמו שהביא שאר דרשות בסוגיין. ו**לכאורה** כדבריו אלו נראה מסתימת דברי **היד רמה** שכתב, דטעם הן ולא שלוחין, משום דאין שליח לדבר עבירה].

(יח) **גמ'**, **איתמר רב יוחנן אמר חולקין עיר אחת לשני שבטים וכו'.** פירש **רש"י** ד"ה **חולקין עיר אחת**, דקאי אהא דחלקו ישראל את הארץ תחילה. ו**ביד רמה** פירש, דקאי אחלוקת הארץ שיהא כאשר יבא משיח בן דוד. וכן

שהוא צדיקו של עולם, דהוה להו תלתא, דאין לך דבר המתקיים בפחות מתלתא כרעי.

(ז) **גמ'**, **עתה תראה וכו' אי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים.** ביאר **הבן יהודע**, דטעם אותו העונש למשה, דמה שהוסיף ה' כובד העבודה ויסורים על ישראל כאשר משה בא אל פרעה בפעם הראשונה, היה לטובתם, להשלים הזמן הנשאר מן הארבע מאות שנה של עבדות מצרים, ואם היה נמשך אותו כובד חמשה או ששה חדשים היה נשלם כל הזמן כולו, ולא היה נשאר עליהם גלות בשעבוד מלכיות, אך כיון שהתרעם משה ואמר "ומאז וכו' הרע לעם הזה והצל לא הצלת", תיכף שלחו ה' לשוב אל פרעה ועל ידה התחילו המכות, וכיון שהתחילו המכות פסקה העבודה, וכיון שלא נשלם הזמן נגזר שעבוד מלכויות, וכיון דנגזר עליהם שיגלו, הוצרך משה להיפטר במדבר ולא נכנס לארץ ישראל, שאם היה נכנס לארץ ישראל היו באים על קברו וצועקים, והיה מתפלל ומבטל הגלות, ונמצא דמה שהתרעם גרם שלא יראה במלחמת ל"א מלכים.

(ח) **גמ'**, **מה ראה משה וכו'.** עיין מה שפירש רש"י בד"ה **אמת ראה**, והיד **רמה** פירש, מה ראה באותן י"ג מידות שמיהר והשתחוה בשמחה. לרבי חנינא בן גמליאל דאמר "ארך אפים ראה", מובן שפיר במה שמח, ולרבנן ד"אמת ראה" שמח במה שראה שמידת הקדוש ברוך אמת, ואין דבריו חוזרים ריקם, וסופו לקיים הבטחתו לישראל. ועיין עוד **במהרש"א** (חידושי אגרות). ו**בבן יהודע** פירש, דמדכתיב "וימהר" משמע דלא המתין עד שגמר ה' לומר כל הי"ג מידות, ולכך אקשי אי זו מידה ראה ו**מיהר** ליקוד בה.

דף קיא ע"ב

(ט) **גמ'**, **שמעיה להווא ינוקא וכו' לביתך נאווה קודש וכו' וסמין ליה תפלה למשה.** פירש רש"י ד"ה **עדותיך** ד"ה' לאורך ימים" היינו מידת ארך אפיק ועליה אמר משה "עדותיך נאמנו מאוד" בסיני, וידעינן דמשה אמרו מדכתיב לעיל מיניה "תפלה למשה". וכתב **המהרש"א** (חידושי אגרות) דדחוק לפרש כן, דהיאך משמע מ"אורך ימים" ד"ארך אפים ראה". וכתב, **דהילקוט שמעוני** (תהילים צג) מייתי לה בנוסח אחר, דשמע רבי חמא תינוקות בכנישתא דהוה מברכין ואומרין עדותיך נאמנו מאוד וכו', יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו לצדיקים, תלמוד לומר, קל נקמות ה' וכו' [והוא המזמור מיד לאחריו]. וביאר, דיכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כדי לשלם להם פורענותן לעולם הבא, כן מאריך רוחו עם הצדיקים לשלם להם על מיעוט עבירותיהן לעולם הבא. תלמוד לומר "קל נקמות ה'", דלא עביד הכי אלא לרשעים, על מנת לפרוע מהן לעולם הבא, דבהא איירי מזמור קל נקמות כדכתיב בהמשך "עד מתי רשעים", אבל לצדיקים משלם על עבירותיהן המועטין בעולם הזה, אבל הטובה על המצות שבידם מאריך לעולם הבא. ועל פי זה הגיה בשמעתין "ה' לאורך ימים וסמין ליה אל נקמות ה' וגו' וכתב תפלה למשה וגו'", דלגירסא דשמעתין לא הוי ליה למימר "וסמין ליה" אלא לעיל מינה כתיב תפלה למשה, ואמרינן, ד"שמע מינה ארך אפים ראה" מדהתפלל משה על אותה מדה ותו לא מדי.

(י) **גמ'**, **אמר שמע מינה ארך אפים ראה.** הקשה **הרי"ף** (בעין יעקב), אטו איהו לא קרא מעולם להאי קרא, עד דשמעיה מהאי ינוקא. וביאר, דשמע בקריאת הינוקא, סוף מזמור ה' לאורך ימים ותחילת מזמור קל נקמות כאחד, [ועיין גרסת **המהרש"א** (חידושי אגרות) באות הקודמת], וממה שחברם כאחד הבין לדרוש כן.

(יא) **רש"י** ד"ה **מה נשתנו אלו מאלו**, שיש בהם מצות טובות מן השאר וכו'. מבואר מדבריו, דטענת מידת הדין, מה נשתנו אלו מן השאר שעושין צבינו של מקום ואין בהן מדות הללו, והלא כולם צדיקים הן, וכן פירש **היד רמה**, ועלה אמרינן, ד"גם אלה ביין שגו", גם אלה שאין בהן [מדות] הללו, אף

כתב התוס' הרא"ש, והקשה, דמאי נפקא מינה, הא מלך המשיח וכל נסיכי ישראל עמו, והם יחלקו הארץ על פי דעתם.

דף קיב ע"א

(א) גמ', הא לאיקרווי מבני מתא הא לאיקרווי מיתבי מתא. כתב בחידושי הר"ן, דאם חמרת וגמלת שנשתהו באותה העיר ל' יום, הדיחה, אינה נעשית עיר הנדחת על ידיהם, דגבי "מדיחיה מתוכה" לא נאמר לשון "יושבי העיר", אלא "וידיחו את יושבי עירם" ואין זה עירם. והוכיח כן, מהא דמקשינן למאן דאמר אין חולקין עיר אחת לשבטים, מדתנינן במתניתין "עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט", ואם המדיחים ראויים להיות חמרת וגמלת, לא קשיא כלל, שהרי אתה מוצא שתהיה חמרת וגמלת משאר השבטים באותה העיר, ועל כרחק דאינם נחשבים להיות בני העיר לענין זה.

(ב) רש"י ד"ה אמר ר"ש מפני מה וכו', בכל דוכתי דרש רבי שמעון טעמא דקרא. העיר התוס' יו"ט (פ"י מ"ה), דכיון דלענין דינא לא נפקא מיניה מידי, נתנה תורה לדרוש טעמיה. והערוך לנר כתב, דשפיר איכא נפקותא, דכיון דמ"א כל אשר בה" מרבינן אפילו נכסי צדיקים שבתוכה, צריך טעם למה נכסי חמרת וגמלת שבתוכה פולטין כדאמרינן במתניתין, אבל לטעמא דרבי שמעון אתי שפיר, דלא קנסה תורה אלא "הדרים בתוכה", וכשלא נשתהו ל' יום לא מיקרו "דרים בתוכה" כיון שאינן מיושבי העיר.

(ג) גמ', כיון דקביל עליה אחריות כרידיה דמי קא משמע לך. הקשה תוס' הרא"ש, דמאי שנא מהא דלענין "בל יראה ובל ימצא", אמרינן בפסחים (ה): דחמץ של נכרי שקבל ישראל עליו אחריות מקרי שלו וחייב לבערו. ותירץ, דשאני התם דכתיב "לא יראה לך" וכיון שיש לו שייכות בו שחייב בשמירתו ובפריעתו, אם יפגע בו ויגנב או יאבד, "לך" קרינא ביה, ועליו להוציא החמץ מרשותו ויחזירונו לבעליו או ימכרנו, ואין כאן הפסד ממון. אבל בעיר הנדחת כתיב "שללה", דמשמע כגון אדם שזכה בשלל והגוף שלו, ואין לנו לשרוף רכוש צדיקים מעיר אחרת. ועוד עיין בערוך לנר.

(ד) גמ', עיסה חציה של עיר הנדחת וכו' מותרת. וכן פסק הרמב"ם (פ"ד מעבודה זרה ה"א). הקשה בשו"ת שאגת אריה (סימן פט), דאמאי העיסה מותרת, הא מסקינן בביצה (לח). וכן פסק הרמב"ם (בפ"א משמיטה ה"ב ועוד מקומות), דבשל תורה אין ברירה, ואם כן, לא אמרינן הוברר למפרע דהך פלגא לאו של עיר הנדחת הוא, דהא איסור תורה הוא. ועוד, למאי דאיתא התם (לו): דבהמה של ב' שותפים שאני מחבית דב' שותפין, משום דבבהמה ינקי מהדדי, למה ליה הכא טעמא גבי בהמה משום דכמאן דלא פליגא דמיא, וכמו שפירש רש"י דבשחיטת סימן דעיר הנדחת נעשית מתה, תיפוק ליה דאי אפשר להפריש חלק דעיר הנדחת משום דינקי מהדדי. [ועיין באות הבאה בקושיית הר"ן] ותירץ הערוך לנר, דאיסור הנאה דעיר הנדחת אינו חל אלא על ידי גמר הדין של בית דין, וכדאיתא בערכין (ז): ולכך, גבי עיסה דאפשר למפלגא, אמרינן דבית דין לא גמרו הדין על החצי של עיר הנדחת רק לאחר שתחלק העיסה ותברר חלקה, ולא שייך לברירא דמקודם שנחלקה אין כאן איסור כלל. ואי הוי שייך גם בבהמה לומר כן, היה חציה מותר דהא אינה של עיר הנידחת, אבל כיון דבבהמה משעת שחיטה נעשה בה דין עיר הנדחת, דהא פשיטא לגמ' דה"לפי חרב" מקויים על ידי השחיטה, אם כן משעה שמתחיל לשחוט ושחט סימן של עיר הנדחת, כבר קיים דין עיר הנדחת, ולא שייך לומר עוד דבית דין לא גמרו הדין אלא על חציה האחר, כיון דכבר עשה בה דינא דלפי חרב, ונאסרת בהנאה, ויונק חציה האחר בעודה בחייה, ונעשית גם היא אסורה בהנאה אף אי שחיטת סימן דעיר הנדחת מקרי שחיטה ליטהר מידי נבילה, ולא מוכח עדיין מזה מאי דקמבעיה ליה לקמן אי מקרי שחיטה לטהרה מידי נבילה או לא. ועיין באות הבאה מה שפירש הר"ן.

(ה) רש"י ד"ה כמאן דלא פליגא, דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה וכו' ושחיטתה זו היא מיתתה. הקשה בחידושי הר"ן, אם שחיטתה כמיתתה ודאי דלא תיהני שחיטתה להוציאה מידי נבילה, ומאי קא בעי רב חסדא להלך אם השחיטה מטהרה מידי נבילה. ולכך פירש, דמאחר שכל זית וזית שבה טעון שחיטה של שני סימנים, אי אפשר להתירה באכילה, שהסימן האחד של עיר הנדחת אינו מתיר שהרי הוא אסור בהנאה. והא דבעי רב חסדא אם מטהרה מידי נבילה, היינו אליבא דמאן דאמר בבבא קמא (ע.א.) דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, וקא מבעי ליה אי אותה שחיטה נקראת שחיטה, או מיתה "לפי חרב". ועיין בערוך לנר באות הקודמת מה שביאר בשיטת רש"י.

(ו) רש"י ד"ה אמר רב חסדא ובנקבצין לתוכה, נכסי רשעים הקרובין לעיר וכו', ודוקא שכבר היו לתוכה וכו'. תמה המלא הרועים, מהכי תיתי דבעינן גם שיכולים לקבצן וגם שכבר היו בתוכה. והמהרש"א (חידושי אגדות) הגיה ברש"י, דצריך לומר "לישנא אחרינא שכבר היו לתוכה", ושני פירושים הם.

וכן ביד רמה הביאם כתרי פירושים. וברמב"ם (פ"ד מעבודה זרה ה"י) כתב ד"אם נקבצו עמה נשרפין בכללה", וביאר הלחם משנה (שם), דאין צריכים ללכת ולהביאם לתוכה כדפירש רש"י בלישנא קמא, אלא דאם נקבצו לתוכה אחרי ההדחה גם אלו אובדין.

(ז) גמ', במאי קמיפלגי מר סבר רחובה דמעיקרא משמע וכו'. פירש רש"י ד"ה רחובה מעיקרא, דמאן דאמר רחוב דמעיקרא משמע בעי רחוב שהיה לה מתחילה. ובחידושי הר"ן פירש, דקסבר, דרחוב העיר הוא הידוע שעושין "לצורך עסקי העיר", והוא מיוחד לכך, ואם עושין לה רחוב חדש עכשיו לשרוף את שללה, אינו רחובה של עיר. ומאן דאמר דרחוב דהשתא נמי כרחוב דמעיקרא דמי, הולך אחר עצם הלשון, שהרי רחוב הוא בודאי, והוא של העיר, שהרי בתוכה הוא.

דף קיב ע"ב

(ח) רש"י ד"ה היו בה קדשי מזבח, בתוה"ד, כונסין אותן לכיפה מאכילין אותן שעורין עד שכריסן נקבעת. הקשה הרש"ש, דהא לא עבדינן הכי אלא באדם כדלעיל (א.א.): אבל בבהמה תניא בעבודה זרה (יג). דאין מקדישין בומן הזה וכו' ואם הקדיש וכו' תיעקר, ואיזהו עקור, נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה, וכן איתא לעיל (פ). גבי נגמר דינו שנתערב באחרים, דכונסין אותה לכיפה, ופירש רש"י בד"ה כונסין דמתה מאליה, ומאי שנא הכא.

(ט) גמ', ותרומות ירקבו ומעשר שני וכתבי הקודש יגנזו. העיר היד רמה, דמאי שנא גבי תרומות דקתני "ירקבו" וגבי מעשר שני "גניזה". וביאר, דתרומה כיון דאסורה לזרים וטעונה רחיצת ידים רגלים והערב שמש עדיפא, וכיון דשייכא בה קדושה טפי בעיא יקרא טפי. ובתוס' יו"ט ביאר, דבמעשר שני וכתבי קודש לא סגי להניחם שירקבו כמו בתרומה, משום דהכל מותרין בהן וחששו שאם יניחום יבואו ליהנות מהן, מה שאין כן תרומה דליתא אלא לכהנים, וכהנים זריון הן ולא יהנו ממנה.

(י) גמ', שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. הקשה בחידושי הר"ן, דלא מבואר בסוגיין איך נחלקו תנא קמא ורבי שמעון בכסף הקדש, דהא לכולי עלמא ממעטינן ליה מ"שללה" ולא שלל שמים, ואמאי נקטה רבי שמעון. ותירץ, דכסף הקדש נקט כדי נסבה, והכי קאמר, כשם שנתמעט הקדש מ"שללה" ולא שלל שמים, כך נתמעט מעשר, ואף בירושלים שהוא ממון הדיוט, משום דאינו נאכל בתורת ממונו, אלא בתורת מעשר. והרמב"ם (פ"ד מעבודה זרה ה"ט) לא נקט "כסף הקדש", ופירש הכסף משנה, משום דלא גרס לה.

(יא) גמ', יצאו אלו שאינן נאכלין בתורת בהמה. פירש רש"י ד"ה לעולם, דאינן כשאר בהמות, דיש להן שם לווי, ונקראין בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת. והקשה התוס' הרא"ש, אם כן, קדשי קלים בעלי מומין שחייב באחריותן לרבי שמעון, נמי לא יהיה בכלל שללה, דיש להן שם לווי,

הדרת היוזמי

מסכת סנהדרין דף קיב - דף קיג
כב סיון - כג סיון התש"ע

דלפי רבי עקיבא, "עוד" אתי לגלות שאין הפסוק אוסר אלא לכמות שהיתה, ומה שפירשו רבני יוסי הגלילי ד"עוד" לגמרי משמע, לא הוצרך לומר כן אלא להוציא מדברי רבי עקיבא שאומר ד"עוד" לכמות שהיתה משמע.

(ה) רש"י ד"ה את יריחו, ולא יריחו עצמו וכו' ולא איתפרש מנלן. ביארו במהרש"א (חידושי אגדות) והתורת חיים, דהא דאסור לבנות עיר אחרת על שם יריחו ילפינן מקרא "וישבע יהושע" (יהושע ו, כו), דכתיב "ובנה את העיר הזאת את יריחו", דלא הוה ליה למיכתב רק "ובנה את יריחו", ולכך דרשו דתרתיה קאמר, ד"עיר הזאת" אסור אפילו על שם עיר אחרת, ו"את יריחו" אסור אפילו אינה עיר הזאת. והשתא ניחא מנלן דחילא בנה עיר אחרת, דכתיב "בנה חיאל בית האלי את יריחו", ולשון "את יריחו" משמע דבנה עיר אחרת על שם יריחו, כדאשכחן בשבועת יהושע.

(ו) גמ', מה עורבים מביאים וכו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהגמ' הביא להאי דרשה בסוגיין, כדי לאודועי איך ידע אליהו דהוה רעב בעלמא, דכיון שראה שיבש הנחל, והעורבים נמי הפסיקו להביא לו לחם ובשר מטבחי אחאב, שמע מינה דהוה רעב בעלמא, דאפילו על שולחן מלכים לא היה לחם ובשר. ובעין אליהו כתב, דאיתא בכתובות (קה:), דכל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב בכורים, וביאר, דכמו המביא ביכורים יענה ה' תיכף לבקשתו, כן המביא דורון לתלמיד חכם, יברכהו ה', והקדוש ברוך הוא רצה שיחזיר אליהו ויתן גשם לאחאב, אך לה היה לאחאב זכות לכך ורק על ידי שנהנה אליהו מלחמו ובשרו דאחאב, ברכהו ה' וחזר הגשם, ואף דאחאב לא ידע הדבר, מכל מקום הא נהנה ממנו אליהו.

(ז) גמ', דטרקיה לגליה ואבד וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דלכאורה אין המשל דומה להנמשל, דהכא לא אבד אליהו מפתח של גשמים, אלא שהחזירו להקדוש ברוך הוא. וביאר, דכיון שאמר מתחילה דלא יהא גשם כי אם לפי דברו, ומשמע דעל ידו יפתח שער המטר, ולבסוף הוצרך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו, כמו שנאמר "ואתנה מטר", הוה ליה כאילו אבד המפתח ממנו. ועיין עוד בבבן יהודיע.

דף קיג ע"ב

(ח) גמ', אכסי מיניה תלתא יומי. ביאר הבניהו בן יהודיע, דטעם לשלשה ימים, משום שיש בהם ע"ב שמות כמנין "חסד", לרמוז לו מה שגורתי על המטר בימי אחאב לא היה מתוך כעס, אלא נתכונתי לעשות חסד עמהם בזה, שעל ידי כך יחזרו בתשובה, וכאשר היה, דאפילו אחאב לבש שק והיה מלקהו יהושפט המלך בכל יום.

(ט) גמ', אמר ליה הא קמן דקא קפיד מר. הקשה התורת חיים, כיון דמעיקרא קרי ליה קפדן משום שכעס על אחאב, למה לא אמר לו האי טעמא כשהוכיחו על שקראו קפדן, אלא השיב לו שקראו קפדן בעבור קפדנות דקפיד עליו עתה. ועוד, אמאי תמה אליהו ואמר ליה "קפדנא קרית לי" כיון דאמר הוא דהוה קפיד על אחאב. וביאר, דאליהו הקפיד על שקרא ליה קפדן מעיקרא, דאיתא בתענית (ד:): דצורבא מרבנן דרתח לאו ריעותא היא, דאורייתא היא דמרתחא ליה, דכיון דרואה רשע דעבר על מצות התורה מקנא קנאת ה' צבקות, והיא מיידה טובה וזכות הוא לו, ולכך אמר ליה אליהו "קפדנא קרית לי", דאמה שקפדתי על עבודה זרה, אין מן הראוי לקרואי "קפדנא". ולהכי איצטריך רבי יוסי להשיב לו הא קמן דקפיד מר, דקפידא זאת בשביל כבוד עצמך עשית כן, ולא לקנאת ה'. ועיין עוד בבבן יהודיע.

(י) גמ', מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי. ביאר התורת חיים, דהנך רשעים לאו באנשי עיר הנדחת איירי, שהרי כבר נעשה בהן דין, דכתיב ברישא דקרא "הכה תכה את יושבי העיר", [והשתא חסידים מיקרי כמבואר לעיל (מו:)], ואמר רב יוסף דבגנבי איירי, שהן אותן הרשעים שגונבין משל עיר הנדחת. ובעין אליהו כתב, דהגמ' קריא לגנבים רשעים, משום דגונב בחשאי וירא

שנקראין "פסולי מוקדשין של עיר הנדחת". ולכך פירש, יצאו אלו שאינן בכלל בהמתה, שאינם נשחטין באיטליז ואינן נשקלין בליטרא ואינן נמכרין באיטליז, מה שאין כן פסולי המוקדשים.

(יב) רש"י ד"ה וכל שקרב, בתוה"ד, והיינו פליגא דאיהו מוקי לה אפילו בתמימים דקסבר בכור ומעשר בעלי מומין בהמתה קרינא ביה ובסייף. אמנם היד רמה כתב, דלשמואל בכור ומעשר תמימים נמי אינם בכלל "בהמתה", ואינם בסייף.

(יג) רש"י ד"ה לכהן שבעיר אחרת, כלומר לכהן שלא הודח עמו. והקשה התוס' יו"ט (פ"י מ"ו ד"ה ותרומות ירקבו), דהיאך יתן לכהן מעיר הנדחת אף שלא הודח, הא נכסי צדיקים שבתוכה בשריפה. ולכך פירש, דהכהן מעיר אחרת דווקא, דקיימא לן "שללה" ולא שלל חברתה בתוכה. והיד רמה פירש, דאסור למסור התרומה לכהן שבתוכה, אפילו אם הוא צדיק, דאתי לאיחלופי בנכסי צדיקים שבתוכה.

(יד) רש"י ד"ה אבל בגבולין, בתוה"ד, לישנא אחרינא אבל בגבולין דאין לה היתר אכילה. ביאר הערוך לנר, דלהאי לישנא, לא אמרינן דבגבולין ממון גבוה הוא, ואף על פי כן פטור מחלה. דכיון דאינו ראוי לאכילה, לא קרינן ביה "עריסותיכם". והקשה, דאם כן מאי אקשי ר' יוסף בגמ' אדרב חסדא מעיר הנדחת, הא לא איירי רב חסדא אלא בחלה ומשום דבעינן "עריסותיכם". ותיריך, דכמו דלא מקרי "עריסותיכם" כיון שאסור באכילה, לא מיקרי מעשר שני בגבולין "שללה", כיון שאסור באכילה ובהנאה.

(טו) גמ', אילימא בירושלים מי הוויא עיר הנדחת והתניא וכו'. פירשו בבבא קמא (פב:): משום דכתיב "עריך" (דברים יג, יג), וירושלים לא נתחלקה לשבטים.

(טז) רש"י ד"ה אלא בעיר אחרת ואסקו לגוה, שהיה אותו מעשר שני וכו' והעלו אותו לירושלים קודם שהודחו וכו'. אבל הר"ן פירש, דמייירי שכבר הודחו, ומכל מקום קפריך דכבר קלטוהו מחיצות, דמאחר דאסור להוציאו הוה כנכסי עיר הנדחת המופקדים בעיר אחרת שאינן נקבצין לתוכה, שהן מותרין.

דף קיג ע"א

(א) רש"י ד"ה דכתיב ואבדתם, את שמם מן המקום ההוא וכו' ואנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא. תמה בחידושי הגרע"א, דאם מזוזה שלל שמים הוא, יכולין לקיים "כל שללה" בשאר נכסי העיר, דהא לא משייר מידי משללה. והרש"ש הגיה ברש"י, דצריך לומר "דהאי לאן שלל שמים הוא", ועיין באות הבאה.

(ב) גמ', והיכא דאיכא מזוזה לא אפשר וכו'. הקשה בחידושי הגרע"א, דיבוא עשה ד"ושרפת" וידחה לא תעשה ד"לא תעשון". [הקשה כן על הצד דמזוזה שללה היא, אמנם לרש"י ד"ה דכתיב ד"שלל שמים היא" לא קשיא, דאין עשה לשורפה, ועיין באות הקודמת].

(ג) רש"י ד"ה כלל בעשה ופרט בלא תעשה, בתוה"ד, ודרשינן ליה לדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דאם יצא בנין בתים מן הכלל ללמד על הכלל כולו שהוא יישוב בני אדם, אם כן, בגנות ופרדסים הוה ליה נמי בלאו. וכתב, דאפשר דלישנא אחרינא הוא ברש"י, וחסר מפירושו "לשון אחר".

(ד) גמ', לא דכולי עלמא אית ליה דרבי אבין וכו'. כתב בחידושי הר"ן, דהראב"ד החליף גירסת הגמ', וגרס דכולי עלמא לית להו דרבי אבין, וביאר, דהוקשה להראב"ד, דאי אית להו דרבי אבין, הרי דברי רבי יוסי כתקנן, דכיון דאין דורשין אותו בכלל ופרט כדרבי אבין, יש איסור עשה לבנות גנות ופרדסים, ומדוע צריך לומר טעמא אחרינא ד"עוד לגמרי משמע". ועוד, מאי טעמא דרבי עקיבא ד"עוד לכמות שהיתה", הא כיון דאית ליה דרבי אבין, "והיתה תל עולם" אוסר הכל. והר"ן יישב גירסתנו,

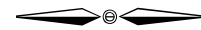

מאנשים ולא מה'. ועיין באות הבאה.

יא) גמ', שם. הקשה **הבאר שבע**, מאי פריך, וכי עדיין אין אנו יודעים מאן רשעים, הלא תינוקות של בית רבן יודעין שכל מי שעובר עבירה נקרא רשע. [ועיין באות הקודמת]. ועוד, למה אמר רב יוסף דוקא גבני טפי משאר עוברי עבירה. וביאר, שהוקשה לרב יוסף הא דקתני, ש"כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם כו", דהוה ליה למימר "כל זמן שעבודה זרה בעולם חרון אף בעולם" כדאיתא **בספרי** (פרשת ראה פסקא מ"ד), "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו" (דברים יג, יח), כל זמן שעבודה זרה בעולם חרון אף בעולם כו'. והיינו דקאמר מאן רשעים, כלומר מאן רשעים האלה הנוכחים במתניתין, שיפול עליהם לומר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", דהיינו מן שלל העיר, שכל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם, שהרי על שלל העיר אינו נופל לומר רשעים. ומתוך רב יוסף גבני, כלומר רשעים האלה הנוכחים במתניתין הם גבני החומדים ליקח משלל העיר, וגורמין שישאר בעולם שלל העיר של עובדי עבודה זרה וגורמים חרון אף בעולם, שכל זמן שיש עבודה זרה בעולם חרון אף בעולם.

יב) גמ', שנאמר בבוא רשע כו' ועם קלון חרפה. ביאר **הרש"ש**, דרריש קלון מלשון קלוי באש, ונרדף עם לשון חרון, שהוא גם מלשון חרה מני חורב. וציין **לרש"י בפירוש התורה** (שמות טו, ח) אקרא ד"וברוח אפיק". **ובבראשית** רבה (פס"ה במ"ק).

יג) גמ', רשע אבד מן העולם וכו' צדיק נפטר מן העולם וכו' הצדיק אבד וכו'. העיר התורת חיים, אמאי נקט לשון "אבד" אצל רשע, ולשון "נפטר" אצל צדיק, ובקרא נקט אצל צדיק נמי לשון "אבד". וביאר, דהעולם הזה עולם של צער הוא, אלא שהרשעים מתענגין בו, ולכך נקט שרשע אבד מן העולם, דכשמת נאבד ממונו, אבל צדיקים חיים בעולם הזה חיי צער וכשהן מתים פטורין מן הצער, ולכך נקט לשון פטור. והא דנקט בקרא "הצדיק אבד", משום דמייירי באנשי דורו הרשעים שאין משימין על לב מיתתו, דלגבי דידהו כנאבד מהן דמי, אבל הצדיק באמת אינו אבד, דחי הוא בעולם הבא עולם שכולו חיים, וכדכתיב (שמואל א' כה, כט), "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים". ועיין עוד **במהרש"א** (חידושי אגדות).

סליקא מסכת סנהדרין

מסכת מכות

דף ב ע"א

א) מתני', כיצד העדים וכו' שהוא בן גרושה וכו'. הקשה **הרמב"ן**, דאמאי אין בן גרושה מתחייבין ממון שהפסידו, דמהשתא לא יזכה במתנות כהונה. ותירץ, דגרמא בעלמא הוא ולא גרמי דהא לא ברי הזיקא, ועוד דליכא דדאין דינא דגרמי אלא בשגרם והפסיד, אבל זה לא הפסיד כלום, שהרי אינו בן גרושה על פיהם, ורחמנא אמר "כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לגרום". עוד תירץ, דכיון שאי אפשר לקיים בהם כאשר זמם בעיקר עדותם שהיא הפסול, משום שאם יפסל צריך לפסול את בניו, שהוא מה שזמם לעשות, והתורה אמרה "לו ולא לזרעו", הכי נמי אי אתה יכול לקיים "כאשר זמם" בתשלומי הממון, שהרי אף לבניו היה מפסיד מתנות כהונה ואינו חייב לשלם להם, אף לו אינו משלם, שאין אנו מקיימין כאשר זמם לחצאין,

כדאיתא בגמ' דליכא למימר דיפסל הוא ולא זרעו דבכהאי גוונא לא מתקיים כאשר זמם אלא לחצאין. **ובחידושי הריטב"א** תירץ בשם **הרשב"א**, משום דהוי מידי דלא קיץ, ומסתמא לא אמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זמם" אלא במידי דקיץ, דאפשר לעשות כן מיד.

ב) מתני', שם. הקשה **הערוך לנר**, הא בגוונא שקיבל כבר מתנות כהונה כיון שנפסל מחמת עדותם יתחייב להחזירם, ואם כן הרי הפסידוהו ממון. ותירץ, דאין הכי נמי אם באו להפסידו להדיא בודאי ישלמו ממון, והכא איירינן שאמרו שאינם יודעים שקיבל כבר מתנות כהונה.

ג) מתני', שהוא בן גרושה או בן חלוצה וכו'. כתבו **הרמב"ן והריטב"א**, דהא דתנן "בן חלוצה", לאו דוקא, דפסול חלוצה לכהן מדרבנן ובנה כשר מן התורה, ואיך ילקה את הארבעים. אלא איידי בן גרושה, שהוא מדאורייתא, תנא נמי בן חלוצה. אמנם **הערוך לנר** פירש, דכיון דעל כל פנים פסלי רבנן חלוצה לכהן, רצו העדים לפסול ולהזיקו, ושפיר לקי מן התורה, דמה לי אם רצו להפסידו ממון שיש בו דין הזמה מן התורה, או שרצו להפסידו יחוסו. וכדאיתא **בסוכה** (כ"ג). דסוכה שאסור לעלות לה מדרבנן, מן התורה לא נקראת ראויה לשבעה. והוסיף דלכך כיון **הנמוקי יוסף** (ב. מדפי הרי"ף), שפירש דבן חלוצה הוא חלל מדרבנן. [וכן פסק **הרמב"ם** (פ"כ מעדות ה"ח) דלא השמיט לגוונא דבן חלוצה מחיבורו].

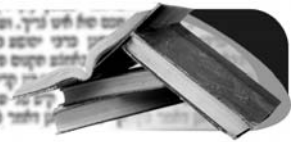
ד) מתני', אלא לוקה ארבעים. הקשה **התומים** (טימן לח), אמאי לוקין, הא אין עדים זוממין נהרגין ולא משלמין עד שיגמר הדין על פיהם (**בדלקמן ה':**), וקיימא לן (שם) דאם נהרגו, אין העדים נהרגים, ד"כאשר זמם ולא כאשר עשה", וכיון דנגמר הדין שהוא בן גרושה, הרי נתקיים כבר כאשר עשה, ולא שייך בזה דין הזמה, ועוד, אמאי בעינן לקרא ד"לו לא לזרעו" דאין נעשין העדים בן גרושה תחתיו.

ה) בא"ד, אבל הכא שלא כיוון אלא לשווייה בן גרושה ובן חלוצה דליכא כי אם לאו בעלמא וכו'. ביאר **הרש"ש**, דליכא כי אם לאו בעלמא אם יאכל תרומה או יעבוד עבודה.

ו) גמ', ועוד מדרקתני לקמן וכו'. עיין פירוש **רש"י ד"ה ועוד**, ומה שגרס "דקתני לקמן". **והריטב"א** רצה לפרש כונתו דכיון דלקמן בפירקין תני הכי, תרתי למה לי. והקשה, דפירוש לשון הגמ' "כדקתני לקמן" נכך גרס ודלא כרש"י' היינו אינו כמו שאמר כאן אלא כדקתני לקמן. ופירש קושית הגמ', דלשון "נעשין עדים זוממין" אין משמעותו על האופן שמתקיימת בהן תורת הזמה, אלא על האופן שנעשין זוממין בתחלת זוממותן וכדקתני לקמן, אבל אמרו להם וכו'. ובהא לא איירי הכא. ובסוף דבריו כתב, דאפשר דגם רש"י כיוון לפרש כן אלא שלשונו סתום. עוד כתב שכן פירשו הגמ' **בתוס' ד"ה ועוד**. אמנם **המהרש"א** ביאר כוונתם, דקשיא לגמ', דאי לשון הזמה דמתני' איירי "בדין הזמה" הא הכא אין מתקיים בהם והוה לה למתני, "אין העדים נעשין זוממין", ואי תימא דלשון עשייתם לזוממין קאמר הכא, הא מדרקתני לשון עשייתם לזוממין לקמן גבי "אין העדים נעשין זוממין וכו' אבל אמרו וכו'" על כרחך הכא לא איירי כיצד אלשון הזמה, אלא אדין הזמה, והדרא קושיין לדוכתא דהא לא מקיימת בהו הכא דין הזמה.

ז) גמ', בעינן כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא. הקשה **הריטב"א**, דאדרבה, "כאשר זמם לעשות לאחיו" כתיב, ונדרוש לאחיו ולא לזרעו, ויפסלו העדים ולא זרעם. ותירץ, ד"לאחיו" אינו מיותר כיון דכבר דרשי מיניה לענין זוממי בת כהן, לדרוש "לאחיו ולא לאחותו", ולכך בעינן דיפסלו זרעו דכך בעא למיעבד לאחיו, שהרי זרעו כרעא דידיה ובכלל "אחיו" נינהו. ועיין לקמן באות י.

ח) תוס' ד"ה בעינן כאשר זמם וליכא, קשיא וכו' ויש לומר דמכל מקום אשתו נפסלת וכו' ולא לאשתו. העיר **הריטב"א**, דבשלמא גבי זרעו, שייך למימר דאי לא מתקיים בהו ליכא כאשר זמם, אבל גבי אשתו, שפיר קרינן ביה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", כיון דבדידיה מתקיים. ותירץ

כן, דמכל מקום אותה מלכות במקום כאשר זמם עומדת, ואילו היה צריך התראה לא היה התלמוד נשמט מדבר זה שלא לגלותו. ועיין בברכת שמואל.

(ז) רש"י ד"ה ותיפוק ליה, כל עונשי לאוין מלקות. עיין לקמן דף (ד:). אות טז איך ביאר הערוך לנר את דבריו.

(יח) רש"י ד"ה אין משלמין על פי עצמן, אם הוזמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין וכו' ובאו בבית דין אחר והודו וכו'. הקשה התוס' רי"ד בבבא קמא (ה.), הא כיון שבאו עדים והזימום קודם שהודו ליכא לדינא דמודה בקנס פטור, וכדמוכח התם (עה.). דקתני ראה עדים שמשמשין ובאין ואמר גבתי וכו', משמע דווקא משום שהודה קודם העדאת עדים מהני לפוטרו, מדלא קתני רבותא טפי דפטור אף בהעידו עדים ולא נגמר דינו, והודה בבית דין אחר. ולכך פירש, דהכי קאמר, אם אחר גמר דין של אותו שהעידו עליו חזרו והזימו עצמן ואמרו עדות שקר העדנו, אין משלמין על פי עצמן, אף דבאו אחר כך עדים והזימום, דכיון שקדמו הן והודו אף שבאו עדים לאחר מיכן פטורים, דמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור. והקצות החושן (סימן שנ סעיף ב) ביאר בדעת רש"י, דדין מודה בקנס פטור אינו כנמחל שעבודו, אלא דדרשינן הכי מדאמרה תורה "אשר ירשיעון אלוהים", פרט למרשיע את עצמו, ומשום הכי אין הדבר תלוי אלא באותו בית דין שדנים אותו עכשיו. ולכך, אם לא גמרו דינו בבית דין אחד, וברח והודה בבית דין אחר, הוי מודה בקנס כלפי אותו בית דין ופטור, וכן להיפך, אם הודה בקנס בבית דין אחד, ושוב דנוהו בבית דין אחר, חייב, דהבית דין השני מרשיע אותו, ולא הוי מרשיע עצמו. ואין הכי נמי אם אותו בית דין שהוזמו בפניו ירשיע אותם יתחייבו, דהא לגבי לא שייך לומר דהוו מרשיעים עצמם.

(יט) גמ', קסברי כופרא כפרא והני לאו בני כפרה ניהו. פירש רש"י ד"ה כופרא כפרה, שלא הרג שום אדם. וביאר הריטב"א כוונתו, שאין כופר אלא למי שהרג את הנפש, לפוטרו ממיתה בידי שמים. והקשה, דתיפוק ליה דבלאו הכי לאו בני כפרה ניהו כיון שהזידו, ולא מצינו כפרה כזו למזידין. ועוד הקשה, דמכל מקום, יש להם לשלם מדין "כאשר זמם" שרצו לגרום הפסד, דהא "כאשר זמם" לא בא לכפרה, אלא לממונא או לקנסא, ולמה יהו פטורין משום דלאו בני כפרה ניהו. ואקושיא בתרא תירץ, דהזומה לא שייכא בהא למאן דאמר כופרא כפרה, דהא בבבא קמא (מ.) איבעיא לן אם ממשכנין על הכופר למאן דאמר כופרא כפרה, וסלקא בתיקו. והכי קאמרינן, כופרא כפרה ולית בכפרה דין הזומה, ואי משום דליהוי להו כפרה, "הני לאו בני כפרה ניהו". ובשם רבינו תם פירש, דטעמא דלא בני כפרה ניהו, משום דבחיביי קרבן דהויא כפרה קיימא לן דבעינן מעשה ממש, כדכתיב תורה אחת "לעושה בשגגה" (במדבר טו, כט), וכדאמרינן בסנהדרין (סה:). יצא מגדף ויצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה, ומעתה לכופרא דהיא כפרה נמי לא חזו. ובשם הרמב"ן פירש, דלמאן דאמר כופרא כפרה לא שייכא הזומה, דהא עיקר עדותם לחייבו מיתה בידי שמים, ועדותן לשמים לא מעלה ולא מוריד, שאין השמים צריכין לעדותן כלל, ואם כן ליכא לגבי המיתה ועשייתם לו וכו', וכיון שכן אף כופר לא שייך בהו שהכופר במקום מיתה בידי שמים. וכתב הריטב"א, דנכון הוא מאוד, ושמא לזה נתכוון רש"י במה שפירש "הרי לא הרג שורם את הנפש", אלא שלשונו קצר כמנהגו.

(כ) גמ', שם. כתבו הרמב"ן והריטב"א, דמשמע דעדים זוממין לא חזו לכפרה, והקשו, הא אמרינן לעיל, דאי לאו קרא דמיעטינהו מגלות, הוה אמרינן דלגלו כי היכי דתיהוי להו כפרה. ותירצו, דשאני גלות שאינו כפרה ממש, ומיתת כהן גדול היא שמכפרת עליו כדאיתא לקמן (יא:), וכדחזינן נמי דאם יצא חוץ לתחום נהרג, ודבר המסור לבית דין הוא להגלותו, מה שאין כן בכופר שאין ממשכנין אותו כדאסקינן בבבא קמא (מ.), ולכך אי לאו דגלי קרא דלא ליגלי הוהו אמינא שילגה באותו ספק של הריגה, ואחרי כן יתכפר במיתת כהן גדול.

קרושה התוס', דלא חילקה תורה בפסולי יוחסין. ועיין באפיקי ים (ח"א סימן לח, אות ח-ט) מה שכתב ליישב דברי התוספות.

(ט) בא"ד, שם. הקשה בהגהות הרד"ל, הא אכתי איכא למעוטי מ"לו ולא לאביו, שהרי עשו לאביו מצרי ראשון. עיין שם מה שתירץ ועיין עוד בשו"ת שרידי אש מסכת מכות (סימן מד).

(י) גמ', בר פדא אומר קל וחומר. ביאר הריטב"א, דבר פדא מודה לדרשת רבי יהושע בן לוי, אלא דאתי לחזק דבריו עוד מדין קל וחומר, דמילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. אי נמי, דלא ניחא ליה דרשא דרבי יהושע בן לוי, דסבירא ליה דכיון דמיפסל איהו, קרינן לגביה שפיר "כאשר זמם" וכן ביאר הצ"ח.

דף ב ע"ב

(יא) תוס' ד"ה ומה הסוקל אינו נסקל, פירש הקונטרס וכו' וקשה טובא חדא דהוה ליה למימר וכו'. והריטב"א תירץ, דמשום דבר פדא נקט לשון פרטי "המחלל", נקטינן אנן לשון פרטי בסקילה, ונקטינן סקילה ולא שאר מיתות בית דין, משום דהיא מיתת בית דין החמורה לשיטת רבנן דהלכתא כוותיהו.

(יב) גמ', הם שלא עשו במזיד. הקשה הריטב"א, דלמאן דאמר עקימת פיו הוי מעשה, מאי איכא למימר. ותירץ, דאפילו הכי, אינו מעשה גמור כמו מעשה ההורג. ועוד תירץ, דאמרינן בסנהדרין (סה:). דעדים זוממין אין בהם מעשה הואיל ועיקר חיובם תלוי בראיה ולית בה מעשה.

(יג) גמ', משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. הקשו התוס' בכתובות (מה:). ד"ה רבי יהודה, דלרבי יהודה דאמר לוקין על לאו שאין בו מעשה, אמאי איצטריך "והיה אם בן הכות הרשע", תיפוק ליה משום לא תענה. ותירצו, דלרבי יהודה איכא לשנויי משום דהוי לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין. עוד תירצו, דהא דלוקין על לאו שאין בו מעשה מהכא הוא דקיימא ליה לרבי יהודה, כדאמרינן לקמן (ד:). דרבי יהודה גמר הכי ממוציא שם רע ועדים זוממין.

(יד) גמ', ותיפוק ליה משום לא תענה. הקשו התוס' לקמן (ד:). ד"ה ורבנן, ולמה לא משני דאין לוקין משום דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו. ותירצו, דעדיפא מיניה משני. עוד תירצו, דפריך לרבי מאיר דנפקא ליה אזהרה לעדים זוממין מ"ולא יוסיפו לעשות". ועוד דלר' מאיר אין זה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין דהא איהו סבירא ליה דאזהרה דעדים זוממין מ"לא יוסיפו לעשות" כדבעינן לפרושי לקמן (שם). והריטב"א הוסיף, דלא ניחא לן דהא איכא ר' ישמעאל דסבירא ליה לוקין עליו כדאיתא לקמן (יג:). וכן תירץ נמי הרמב"ן.

(טו) גמ', ותיפוק ליה מלא תענה. כתב הפני יהושע דלכאורה משמע, דאמימרא דעולא קשיא ליה, אמאי איצטריך למילף מקרא ד"והצדיקו", הא בלאו הכי חייב מלקות מלאו ד"לא תענה" היכא דלא שייך כאשר זמם. והקשה לדחות להאי פירושא, וביאר, דאאיך גיסא קשיא, כיון דאשכחן דגלי קרא דשייך חיוב מלקות בעדים, ועל כרחך היינו, דאזהרה שמענו מלאו ד"לא תענה", אם כן מאי איריא על ידי הזומה גמורה, אפילו שלא דרך הזומה כגון דאסהידו תרי בחד נמי לילקו מהאי לאו גופא ואפילו בלאו התראה, ואהא משני שפיר, דעיקר לאו דלא תענה לא ניתן כלל למלקות, כיון דהווי לאו שאין בו מעשה.

(טז) גמ', שם. כתב המאירי, דבכל אלו שאמרנו שאין בהם הזומה גמורה אלא מלקות, יש מפקפקין לומר שיהא צריך התראה, שהרי בדיני נפשות ודיני ממונות הוא שאין עדים זוממין צריכין התראה, שאילו תצריכם התראה, אין זה כאשר זמם שהרי הם היו הורגים בלא התראה, וכדאיתא בכתובות (לג:). מי איכא מידי דאינהו בעו לחיוביה בלא התראה ואינהו בעו התראה. אבל אלו שאין המלקות שלהם מ"כאשר זמם" צריכים התראה. וכתב דלא נראה

שקר, סלקא דעתין דאפשר להזימו כיון דהשתא ליתא תרי ותרי וליכא רבותא וישלם לפי חלקו, והיינו דביאר רש"י, דמקשה הגמ', וכי כל כמיניה לפטור הנידון מלשלם, ובכך יחול עליו תורת הזומה, הא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ועדיין עדותו הקודמת קיימת. ועיין בדבריו מה שביאר כונת רש"י גם באופן אחר. **והערוך לנר פירש**, דכוונת רש"י כמו שפירש הריטב"א באות הקודמת.

(ה) **תוס' ד"ה מעידין אנו באיש פלוני וכו'**, ואם תאמר וליחייבו שאר וכסות דהא מפסידין לאשה. ועוד י"ל שאומרת גרשתני. תמה **הערוך לנר**, מאי סלקא דעתיהו דקשיא להו, הא על כרחך איירינן בגוונא דתובעת כתובתה על פי העדים, דאם אינה תובעת, היאך חייבו העדים לבעל, דילמא כבר קיבלה כתובתה.

(ו) **בא"ד, בתוה"ד**, ואף על גב דאמרין האשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת הני מילי וכו'. הקשה **המהרש"א**, אמאי העדים משלמין, הא טבא ליה עבדי, דאי לאו סהדותיהו היתה האשה נאמנת, והשתא דהעידו והוזמו גם היא אינה נאמנת. ותירץ, דאי לאו סהדותיהו לא היתה מעיזה לומר גרשתני.

(ז) **גמ', כיצד שמין וכו'**. פירש **הרי"ף** בשם **גאון** (א: מדפי הרי"ף), דלכולי עלמא שמין ספק זכות האשה, אלא דפליגי איך אומדין, דלרב חסדא שמין בבעל כפי שנותיו ובריאותו לענין ספק נתאלמנה, וכפי קפדנותו וותרנותו בממון לענין ספק נגטרשה, ולרב נתן בר' אושעיא שמין כן באשה לענין ספק אם היא תמות או תתגרש מחמת שהיא קנטרנית. **והרמב"ן והריטב"א** הקשו על פירוש זה, דהיאך שייך דפליגי בהא, הא ודאי כששמין צריכין לשום בשני הצדדים מה קרוב יותר שימות הוא או היא, וכן לענין גירושין, והניחו בצריך עיון. וכתב **הערוך לנר**, דמדיוק דברי **הרא"ש** (סימן א) דכתב, דהלוקח נותן עיניו בו וכו', מיושב, דאף אי שיימינן ב' הצדדים, מכל מקום כיון דצריך לשום בכמה יקנה הלוקח, פליגי במה הלוקח נותן עיניו, אם באיש ואינו משגיח על האשה, או באשה ואינו משגיח על האיש. ועיין **ברמב"ם** (פכ"א מעדות ה"א). ובשם **הרשב"ם** פירש **הריטב"א**, דלמאן דאמר שמין בבעל, שמין בדמים שיתן הבעל בספק זכותה שהיא מרובה, לפי שבידו לגרשה, ולמאן דאמר שמין באשה, אין שמין אלא במה שיתנו אחרים בזכותה, שאינו רב כל כך.

(ח) **גמ', רב פפא אמר באשה ובכתובתה**. פירש **רש"י** ד"ה **אמר רב פפא**, דלא בא לחלוק על רב נתן, אלא להוסיף דלא שמין הפסד הנכסי מלוג, דיכולים העדים לומר דלא ידעו שהיו לה נכסי מלוג. **והרי"ף** (א: מדפי הרי"ף) פירש, דאתי להוסיף, דשמין גם לפי גודל ערך הכתובה, דאם היא שווה הרבה, ירחיב לבו של הלוקח לתת בעבורה הרבה, ולסכן כספו כדי להרויח הרבה. **והריטב"א** בשם **רבינו מאיר הלוי** פירש להיפך, דיש יותר לקוחות קופצים על כתובה מועטת מכתובה מרובה, שאם הכתובה מרובה אין הבעל קופץ לגרשה כל כך. **והרא"ש** (סימן א) פירש, דשמין בקרקע המיוחד לכתובתה אם היא עידיית או זיבורית, דבוה נותן הלוקח עיניו. וכן משמעות הלישנא בתרא **ברש"י** ד"ה **אמר רב פפא**.

דף ג ע"ב

(ט) **תוס' ד"ה המוסר שטרותיו לבית דין, בתוה"ד**, לכך נראה דתרי מילי נינהו. וכן פירש **הרמב"ן**. וכתב, דהא דלא משני בגמ' דמצי למיכתב פרוזבול, משום דאכתי יצטרך לשום כמה אדם רוצה ליתן בטורח בכתיבת פרוזבול, ועוד, דילמא לא מיתרמי ליה בי דינא דחזי לפרוזבול. ועוד תירץ על קושיית **תוס'**, דמתניתין אדינא תנן ולא אתקנתא דהלל. עוד הביא דהירושלמי מוקי לה בפרוזבול, וכתב, דיש לומר דגמ' דידן נמי לאו דמסר שטרותיו אלא דמצי מוסר, והיינו דומיא דפרוזבול, דתקנתו מכח דיכול למסור שטרותיו. **והריטב"א** כתב דאפשר שלכך כיוון נמי רש"י.

(כא) **גמ', ולימרו ליה אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת**. הקשה **בבובץ ביאורים** (אות ה), סוף סוף כיון דבשעה שהעידו עליו לא הוה ליה זווי, הרי זממו למוכרו לעבד, ומאי מהני מאי דאית להו זווי. וביאר, דכיון דכתיב "ועשיתם לו כאשר זמם", יש על העדים **כל דיני הנידון**, [ועוד עיין מה שכתבנו בסמוך באות כא], וכיון דדינו דאי אית ליה זווי אינו נמכר, אף דהשתא לית ליה זווי, מכל מקום דינן של העדים נמי הכי. וכתב דאין להקשות דאם כן, היכא דלית להו לעדים זווי ימכרו לעבדים אפילו היכא דהוה ליה לנידון זווי מעיקרא, דהא שדינן עלייהו דיני הנידון, ואילו לא הוה ליה זווי היה נמכר. דאין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין על פיהם, ואי אפשר לחייבם להימכר כיון שלא נגמר דין הנידון להימכר, אבל היכא דנגמר דין הנידון להימכר ולעדים אית להו זווי, שפיר משלמין ממון, דתשלומין ישנם בכלל מכירה, [דהא המכירה היא מכורח חיוב התשלומין] אבל אין מכירה בכלל תשלומין.

(כב) **גמ', אמר רב נחמן תדע שהרי ממון ביד בעלים ומשלמין**. כתב **המאירי**, דמהא דנקט דממון ביד בעלים ומשלמין יש שדקדקו, דאם כבר שלמו, אין משלמין, דכמו שאמרו בדיני נפשות "אם הרגו אין נהרגין", הוא הדין בדיני ממונות, "אם שלמו אין משלמין", וכל שכן לענין מלקות, ד"אם לקו אין לוקין". והעיר, דלא מצינו בכל הש"ס אלא דבדיני נפשות, "אם הרגו אין נהרגין", ופירש, דהכי קאמר, אף שלא שלמו משלמין, דהכא לא אתי למעט דאם שלמו לא משלמין, דכל דאפשר בחזרה ודאי מחייבין אותו להחזיר.

(כג) **גמ', שם**. הקשה **הפני יהושע**, מאי טעמא דרבנן דפליגי אדרבי עקיבא, דאם ממון הוא, אמאי משלמין כאשר זמם כאשר ממון ביד בעלים, הא לא הזיקו, רק שביקשו להזיק. וביאר, דקסברי תשלומי עדים זוממים משום כפרה, ומשום הכי מחייבי רבנן על פי עצמו, שכן מצינו במי שכיחש בפיקדון ונשבע לשקר והודה, דמחייבי קרן וחומש משום דכפרה. **ובבובץ ביאורים** (אות ח) ביאר, דהחיוב דחל על הנידון על ידי גמר דין, מתגלגל על העדים זוממים, וכיון דעל הנידון היה חיוב ממון ולא קנס, ממילא גם על העדים יהא חיוב ממון. והוסיף, דאפשר דאפילו חייבו הנידון קנס, מכל מקום, כיון דעל ידי הגמר דין נעשה ממון, הוי אצלם נמי ממון.

דף ג ע"א

(א) **גמ', אימא וכן אמר רב נחמן**. ביאר **הריטב"א**, דהא דלא אמרה הגמ' "וכן", משום דרב נחמן לאו אדרבה קאי, אלא אדרבי עקיבא גופיה.

(ב) **גמ', אמר רבא באומר עדות שקר העדתי**. הקשה **הריטב"א**, היאך נאמן העד לעשות עצמו עד שקר, הא אין אדם משים עצמו רשע. ותירץ, דאין אדם משים עצמו רשע שייך ברשעות שבגופו לחוד, אבל בממון פליגין דיבוריה, ואף דאין מאמינים לו דרשע הוא, מאמינים לו שיש לחבירו ממון אצלו.

(ג) **גמ', כל כמיניה כיון שהגיד שוב וכו'**. הקשה **הריטב"א** לפי מה שפירש באות הקודמת דחיוב התשלומין דידיה משום שהפסיד לנתבע, מאי קשיא לגמ' דאין חוזר ומגיד, הא אדרבא לפי שאין יכול לחזור מעדותו וחייב הנתבע לשלם, נתחייב הוא לשלם לו. ותירץ בשם **רבינו מאיר הלוי** דמשמע לגמ' דמתחייב מדין "כאשר זמם" והקשתה כיון שאין יכול לחזור בו הא הווי כאשר עשה.

(ד) **רש"י ד"ה כל כמיניה**, בתמיה וכי יכול הוא לחזור בו ויפטר הנידון מלשלם. עיין באות הקודמת **והפני יהושע** הקשה לקושיית הריטב"א על דברי רש"י אלו. ותירץ, דכונת רבא במאי דאוקי "באומר עדות שקר העדתי" דאיירינן בגוונא דהעד הזום, ולאחר מיכן אמר עדות שקר העדתי. דהווי אמינא דמאי דבעינן שיוזמו שניהם, היינו דוקא אי לאחר שהוזמו עדיין עומדין בעדותן, דהווי תרי ותרי כנגד עידי ההזומה, וחדשה התורה דאף על פי כן נאמין לבתראי, ואין לך אלא חידושו. אבל אם אחד מהן אמר שהעיד

דהא הכא משתמש בגוף הפתח הסתום אלא שמרחיבין. והריטב"א פירש כר"ת, דהא דרב לאו בפותח פתח חדש לגמרי איירינן, אלא שכבר נפתח בחול וסגרו אותו על ידי תפירת חוט או בגד באמצעיתו, ופתחו בשבת אותו החוט הבגד. ואהא פריך ר' כהנא ממגופת חבית, ופריק, דשל בית הצואר חיבור דתפירת החוט או הבגד שבאמצעיתו חיבור גמור הוא לענין כלאים, (כמבואר בכלאים פ"ט מ"ז), מה שאין כן מגופה אינה חיבור וכפתוחה ועומדת.

טז) רש"י ד"ה לא פסלוהו, בתוה"ד, ופסול מקוה במים שאובין מדרבנן הוא. הקשה הערוך לנר, מהא דכתב רש"י בשבת (יד). ד"ה אלו מטהרין, דפסול מים שאובין במקוה מדאורייתא, דכתיב "אך מעין ובור". ותיריך, דהתם מיירי בגוונא דכל המקוה מים שאובין, אבל הכא מיירי דהמקוה כשר, ונפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין, דאינו פסול אלא מדרבנן. וכן כתבו התוס' בבבא בתרא (סו): ד"ה מכלל.

יז) גמ', אמר ליה רבא התם מיא דצבעא מקרי הכא חמרא מזיגא מקרי. פירש המאירי, דמי צבע לא אבד מהם שם המים, ונקראים "מים של צבע", אבל אלו יצא מהם שם מים ונכנס יין. והריטב"א הוסיף ביאור, דבמי צבע גזרו רבנן שיפסלו המקוה משום דקרי ליה אינשי מיא דצבעא, ואילו לא היו פוסלין את המקוה היו סבורין שאפילו מים גמורים אינן פוסלין בשלשה לוגין.

דף ד ע"א

א) גמ', אמר רב יהודה אמר רב וכו' לא עלתה לו טבילה. פירש רש"י ד"ה לא עלתה, דשמא לאחר שטבל, בא ראשו ורובו במים שאובין, ואם כן לא עלתה לו טבילתו לענין אכילה בתרומה, דגזרו י"ח דברים הפוסלים את התרומה מדרבנן (בשבת יד). וא' מהן מי שטבל בג' לוגין מים שאובין נפסל מלאכול בתרומה. והקשו הרמב"ן והריטב"א, דאם כן, לא הוה ליה למימר "לא עלתה לו טבילה", דמשמע שאין טבילה זו כלום. ועוד הקשה הריטב"א, דלרש"י דעלתה לו טבילתו, וספק אם טבל בשאובין ונפסל לתרומה, אמרינן בסמוך "אוקי גברא אחזקתיה וטמא", אדרבה כיון דודאי נטהר מטומאתו, אין לפסלו לתרומה מספק. לכך פירשו, דלא עלתה לו טבילה, משום דחיישינן שמא ראשו או אחד מאיבריו לא באו בשעת טבילה אלא במים השאובים, והן אינן ראויין לטבילה, ולא עלתה לו טבילה כלל. והא דנקטו ג' לוגין, אף שגם כל שהוא מים שאובים מספיק לפסול הטבילה, כתב הריטב"א, דאורחא דמילתא נקט, שמן הסתם נשארינן ג' לוגין שלא נתערבו. ועיין עוד באות הבאה.

ב) תוס' ד"ה אמר רב יהודה אמר רב חבית מלאה מים, כך גירסת הקונטרס וכו' ולא נראה וכו'. והפני יהושע והערוך לנר תירצו, דרש"י אזיל לשיטתו [באות הקודמת], דהא דאמרינן דלא עלתה לו טבילה, היינו משום דחיישינן שמא בא בג' לוגין מים שאובין, ונפסל מלאכול בתרומה מגזירת י"ח דברים, ומיושבת קושית התוס', דיש לומר דאין מועיל השקה אלא לטהר מים טמאים, דגזירת הכתוב הוא הנלמד מ"זרע זרע אשר יזרע", אבל הכא שגזרו חכמים על ג' לוגין שאובין שלא תשתכח תורת מקוה, יש לומר דלא חילקו בין אם הם בפני עצמן ובין אם הם בתוך מקוה כשר. ועוד תירץ הפני יהושע, דלא שייך השקה בשאובין, דכשמעלין אותן מן המים חוזרין להיות שאובין ואתי למיטעי, מה שאין כן במים טמאים, דמאחר שהשיקן, טהורין הן לעולם.

ג) בא"ד, שם. הקשה הפני יהושע, אמאי חיישינן בשאובין לשמא, הא איתא במתני' (טהרות פ"ד מ"ז), דכל ספק שאובין להקל. ותיריך, דשאני הכא כיון דידעינן בודאי שנפלו כאן הרבה יותר מג' לוגין, אלא שספק אם נתערב ונתבטלו, או עדיין עומדין במקום אחד, והוי ספק מחמת חסרון ידיעה, ובהאי גוונא לא מיקרי ספק. עוד תירץ, דשאני הכא דלאו חומר הוא לגביה אי לא

י) תוס' ד"ה על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה, פירש הקונטרס וכו' ולא נראה וכו'. תוס' בבבא מציעא (נא): ד"ה על מנת תירצו, דלא מדמי להו אלא כי היכי דגבי אונאה יש חילוק בין לשון "שאיין עלי" ללשון "שאיין בו", הכי נמי גבי שביעית.

יא) גמ', על מנת שלא תשמטני שביעית אין שביעית משמטתו. הקשה הריטב"א, כיון שיכול להתנות כך מדוע הוצרך הלל לתקן פרוזבול. ותיריך, דאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלוואה, וגם אינו רוצה שיהא נראה שמתיימש מלגבות חובו בזמנו. ועוד, שנראה כאילו מראה עין רעה בשמיטת שביעית. ועוד, דאם כן תשתכח תורת שביעית, מה שאין כן בתקנת הפרוזבול, שהוא זכר לשביעית, דאוושא מילתא כאשר באים כולן לעשות פרוזבול.

יב) גמ', תניא המלוה חבירו סתם אינו רשאי לתבעו פחות משלושים יום. פירש הנמוקי יוסף (א: מדפי הרי"ף), דאף דסתם הלוואה שלוששים יום, אין זה כקובע זמן ממש, ולכך נאמן לומר תוך שלושים יום פרעתי. אבל הרי"ן בכתובות (דף ז: מדפי הרי"ף) כתב בשם מקצת גאונים, דהווי כקבע לו זמן שלושים יום, ואין הלוח נאמן לומר תוך שלושים יום פרעתי. ועוד כתב הרי"ן בשבת (קמח). דאם עברה שמיטה בתוך השלושים יום, אינה משמטת, וכן כתב הרש"ש כאן. וביאר, דלכך סמכו סוגיית סתם הלוואה לסוגיין, דאיכא נפקא מינא לענין דאם הלוהו פחות משלושים יום קודם מוצאי שביעית אין שביעית משמטתו להאיכא דאמרי. וכמו שפסק ר"ת בתוס' ד"ה איכא דאמרי.

יג) גמ', דאמר מר שלושים יום בשנה חשוב שנה. כתב הריטב"א, דאפילו למאן דאמר בראש השנה (י) דיום אחד בשנה חשוב שנה, בהא מודה דהוי שלושים יום, דאין אדם לזה מחבירו לפרוע למחר.

יד) גמ', מתקיף לה רב כהנא וכו'. פירש רש"י ד"ה וכו', דמתין ראשה בשבת בסייף לפתוח את החבית. ובד"ה זה פירש, דבית הצואר היה חיבור הלכך פותח הוי תיקון חדש, אבל מגופה אע"פ שהיא טוחה על פי חבית בטיט אין זה חיבור והווי לה כפתוחה ועומדת. והריטב"א הביא דהקשו עליו, דמה שייך להקשות ממגופה לפותח בית הצואר שלא נפתח מעולם. ועוד, דהמתין בסייף משמע שמתין בגופה, כמשמעות דברי הגמ' בשבת (קמו). עיין שם, ואמנם התם תירץ רב ששת, התם לעין יפה מכויין וברוך קלקול, הכא לפתח קא מכויין, והכי נמי הווי ליה לתרוצי הכא. (וכן הקשו התוס' בשבת מח): ד"ה מה ועיין שם איך פירשו) ורצה לבאר דברי רש"י, דאמנם עשה הפתח בגוף החבית, והא דמתרץ "זה חיבור וזה אינו חיבור" היינו דשל בית הצואר שאין בכל הבגד שום פתח אחר אלא זה, חיבור גמור הוא, וחייב משום גמר מלאכה דמכה בפטיש, אבל של חבית כיון שיש לה פתח אחר אלא שהוא טוח בטיט בעלמא, כפתוחה חשובה, ולא חשיב פתח של התוה גמר מלאכה. ודחה הדברים, משום דאי איירינן שעשה בחבית פתח חדש, ליכא למימר דאף שמכויין לפתח לא חייב חטאת משום גמר כלי, דהרי הלכה רווחת במס' שבת, דכל שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, אפילו מישקל אקופי מגלימא, או שווי קופינא דמרא. ועיין בדבריו מה שהביא שהקשו עוד. ומה שתיריך.

טו) גמ' שם. עיין באות הקודמת, אמנם הערוך לנר הביא, דרש"י בשבת (קמו). בד"ה התם ודאי, מפרש להא דרשב"ג, שמרחיב פיה למטה ממגופתה, כדקתני מתין את ראשה שפת פיה. ומדוייק מדכתב "מרחיב פיה למטה ממגופתה", דהמגופה בראש החבית, וכשרוצה להרחיב פיה מתין המגופה עם חלק מעט שלמטה מהמגופה, ועל ידי כך נעשה הנקב רחב יותר. דהיינו דבכהאי גוונא פותח עם המגופה נקב חדש בחבית כיון שמרחיב פיה, ואם כן היינו ממש כפותח נקב חדש בפני החלוק, ועל זה מתרץ, הכא מחובר לגמרי התם המגופה לא היתה מחוברת עוד וכבר היה כאן נקב. נאולי בכהאי גוונא יותר קל, מאשר מהיכן שהקשה הריטב"א ממשקל אקופי מגלימא וכו',

דמסוגיא דידן דייקנין דדוקא ממונא לא ילפינן מקנסא, הא קנסא מקנסא ילפינן, ולא פליגי עליה רבנן בהא, ושמואל מפרש דטעם חכמים דפליגי אדרבי מאיר אינו מחמת דסברי דעד זומם ממון הוא, דאינהו נמי סברי דעד זומם קנסא, אלא דקנס מקנס לא ילפינן, וסבר שמואל לחכמים, ובהא פליגי להלן רבי מאיר. ועיין שם מה שכתב להקשות בדעת הרמב"ם.

ט גמ', מכלל דרבי יהודה סבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מנא ליה. הקשה בגבורת ארי, מאי מקשינן מנין, אימא מהאי קרא גופיה ד"לא תותירו" דנותר, ילפינן הכי, וכמבואר בתמורה (ד: ובתוס' שם ד"ה וכל לאו) דמדאיצטריך עשה דשריפה לנתוקי הלאו, שמע מינה דבלאו הכי היה לוקה, אף שאין בו מעשה. ובשו"ת מהרי"ק (שורש קלד, ג) כתב, דמשמע מדברי רבי יהודה בנותר, "בא הכתוב וכו' לומר דאין לוקין עליו", דלולי האי קרא הוה אמינא דלוקה, ואם הוא מקורו דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו, היאך אמר דמשום ד"בא הכתוב" אינו לוקה, אדרבה, ללא האי קרא הוה אמינא דאין לוקין אלאו שאין בו מעשה, אלא מוכרח דלא יליף מיניה אלא ממקום אחר. ועיין ערוך לנר.

ז גמ', מנא ליה אמר עולא וכו' מה מוציא שם רע לאו שאין בו מעשה וכו'. כתב הריטב"א, דלא חשבינן לאו שיש בו מעשה אלא כשיש בו מעשה על ידי עצמו, אבל מוציא שם רע ועדים זוממין, אף שיש בו מעשה על ידי בית דין, לא חשיב לאו שיש בו מעשה. אולם, בבבא קמא (ה), איכא דחשיב מוציא שם רע לאו שיש בו מעשה, הואיל ואתא לידי מעשה על ידי בית דין, ופליגא אשמעתין דהכא.

יא גמ', מה להצד השהו שבהן שכן קנס. כתב האבני נזר (אבן העזר רפז, יב), דמוכח מהכא דמלקות דעדים זוממין הוי קנס. והפני יהושע בכתובות (לד:), כתב, דאין המלקות קנס, ומכל מקום קא פריך, דכיון שהחיוב תשלומין של עדים זוממין קנס, אין ללמוד ממנו וממוציא שם רע בצד השהו, מאחר שמצינו שהתורה החמירה בשניהם לתת בהם תורת קנס.

יב גמ', שם. הקשה הערוך לנר, אמאי לא פריך כדלעיל "שכן לוקה ומשלם". ותירץ, דלא בעי לומר כן כיון דהשתא מיירי אליבא דרבי יהודה, וסתם חכמים בכל מקום דפליגי ארבי מאיר רבי יהודה הוא, וכיון דחכמים דמתניתין דפליגי אדרבי מאיר סבירא להו דאין לוקה ומשלם, לא רצה לומר דרבי יהודה סבר דלוקה ומשלם.

יג תוס' ד"ה אלא מה להצד השהו שבהן וכו', זה אין צריך התראה וכו' ותימא דהא אין זה פירכא שוה ותירץ ר"י וכו'. והרמב"ן תירץ, דלא פרכינן צד חמור אלא היכא שיש בשני המלמדים חומרות שאין אחד מהם בלמד, ואין בלמד שום חומרא שלא תהא במלמדין, כגון הא דהכא, וכן אידך דאמרינן לעיל, אבל בעלמא דלא פרכינן צד חמור, יש בלמד צד חומרא שאינה במלמדין. והריטב"א כתב בשם הרא"ה, דלא פרכינן צד חמור אלא כשהחומרות הן בעיקר אותו דבר שאנו באין ללמוד מהן, כגון הכא דאתינן למילף לענין המלקות, ומוציא שם רע חמור שלוקה ומשלם, ועדים זוממין שלוקה בלא התראה, וחובל בחבירו שחייב חמשה דברים שהוא עיקר הממון שאנו באין ללמוד שם לחייב תשלומין במקום מלקות, אבל בהצד השהו דעלמא אין החומרות באותו דבר שאנו באין ללמוד מהם. וכתב הריטב"א, דפירושו נכון, אם היה מתקיים זה בכל השמועות. ובשם רבנו מאיר האשכנזי תירץ, דשאני הכא דשפיר משכחת שני צדדים החמורים ביחד, דוימנין דבעדים זוממין איכא חומרא דמוציא שם רע להיות לוקה ומשלם, כגון שהעיד על האדם שהוציא שם רע ונמצא חומרא שוה בשניהם, ור' יהודה לא חשיב לה פירכא, כיון שרוב עדים זוממין אינו כן, והריטב"א ערער על דבריו משום דלשון "צד חמור" לא משמע כן [אלא משמע דבר המשותף].

יד גמ', ורבנן האי לא תענה מאי דריש ביה. כתב הפני יהושע שלכאורה תמוה מאי טעמא לא קמקשי כן גבי כל לאוין דאין לוקין עליהם, אלא על

עלתה ליה טבילה, כיון שעודנו במים, ויכול בקל לטבול פעם אחרת. **ד רש"י ד"ה אי אפשר לשלשת לוגין וכו',** לא גרסינן דהא ודאי אפשר וכו'. אבל הרמב"ם (פ"ו ממקואות ה"ז) גרס הכי, וכן גרסי הרמב"ן והריטב"א, דכיון שהוא ספק קרוב לודאי, שייך לומר דאי אפשר בלאו הכי.

ה תוס' ד"ה תניא נמי הכי חבית מלאה יין, וגם רש"י בד"ה תניא נמי הכי לא גרס הכא מים וכו' מכל מקום אינה מקבלת טומאה דטהרו בהשקה. אמנם הרמב"ם (פ"ו ממקואות ה"ז) גרס הכא "מים", וכן גרס המאירי, דאין השקה מועלת אלא כאשר המים הטהורים צפים על גבי המים הטמאים, אבל בים הגדול המים השאובים מהחבית עומדים ונקיים בעצמן במקומם, ואין מי הים הגדול צפים על גביהם [משום דמימיו מלוחים וכבדים], ולכך לא מועלת השקה.

ו תוס' ד"ה לוקין ומשלמין שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין, פירש רש"י וכו' וקשה הא אמרינן בהשוכר את הפועלים וכו'. והתוס' בכתובות (לב:), ד"ה שלא, הוסיפו להקשות, דמשמע מרש"י דדוקא משום דבאין משני מקראות קאמר רבי מאיר דלוקה ומשלם, אבל אילו באו ממקרא אחד לא, וקשה, דכל שכן הוא דאם בקרא אחד כתיב חיוב מלקות ותשלומין, דיתחייב שניהם [דהשתא גזירת הכתוב הוא]. והמגניני שלמה (שם) תירץ, דאין כוונת רש"י דממה דבאו המלקות ותשלומין משני שמות ילפינן לחייב תרווייהו, אלא כוונתו, דבפרשת עדים זוממים, אילו באו בשם אחד, כלומר, "לא תזום את רעך ועשיתם לו כאשר זמם", היה משמע דעבר על עבירה אחת והכתוב מפרש עונשיה, ולא יתחייב אלא תשלומין מ"כאשר זמם", אבל השתא דאתי מתרי שמות, כלומר, דכתיב תרי עבירות, אחת ד"הזמה" ואחת ד"לא תענה", ישלם בעבור "כאשר זמם" שהוא חטא על שזמם לעשות לאחיו רעה, וילקה על "לא תענה", שהעיד עדות שקר, ולעולם לרש"י נמי שייך מלקות ותשלומין במקרא אחד. והריטב"א כתב בשם הרמב"ן כעין האי פירושא, דקסבר רבי מאיר (בעמוד ב') דאיכא תרי שמות בעדים זוממים, "לא תענה" ו"לא יוסיפו", ולכך לוקה ומשלם, מה שאין כן לרבנן דילפי מ"לא תענה" אזהרה לעדים זוממים, והשם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין. [ועיין לקמן אות ח]. והתוס' בכתובות (שם) פירשו בשם ר"י, דאילו היו המלקות והתשלומין סמוכים זה לזה, בשם אחד, הוה אמינא דהוה לאו הניתק לעשה ולא ילקה עליו, אבל השתא דנכתבו רחוקים זה מזה, בשתי שמות, לא הוי ניתק לעשה.

ז בא"ד, דליכא אזהרה בשן ועין וכתיב שלם ישלם. הקשה הערוך לנר, דאם כוונת התוס' לשן ועין דעבר, הא התם ליכא תשלומין, דהעבר יוצא לחרות, ואם כוונתם למפיל שן ועין של ישראל, דצריך לשלם, כדכתיב "עין תחת עין שן תחת שן", הא התם לא כתיב "שלם ישלם". עוד הקשה, דשפיר איכא אזהרה במפיל שן ועין, בין של ישראל ובין של עבדו, מ"לא יוסיף פן יוסיף", דילפינן מיניה (בכתובות לג). אזהרה לחובל בחבירו. ולכך הגיה דצריך לומר "בשור המועד" במקום "בשן ועין", דשם כתיב "שלם ישלם שור תחת השור", והוא הדין דתוס' הוה מצו לאוכוחי הכי משאר אבות נזיקין דמשלמים אף דליכא אזהרה, אלא דחד מנייהו נקט.

דף ד ע"ב

ח גמ', בשלמא לרבנן כדי רשעתו כתיב וכו'. כתב הריטב"א, דלפירוש הרמב"ן (המובא לעיל אות ו) נקטה הגמ' טעמא דכדי רשעתו לרווחא דמילתא, דבלאו הכי נמי לרבנן אינו לוקה ומשלם, דהשם המביאו לידי מלקות מביאו לידי תשלומין. ועיין ברש"י דכתב, דלמחלוקת הב' דלא לילקי שמונים, לא סגי בהאי טעמא, דהא קיימא לן דעבירה שיש בה כמה לאוין לוקה כמנין הלאוין שבה, ולא נחשב כשתי רשעיות, דלא מיקרי שתי רשעיות אלא ב' עונשין נפרדין. ובחידושי הבית מאיר (על הש"ס) פירש, לפי דעת המגילת אסתר (שורש שמיני עמוד קמב) בביאור דעת הרמב"ם,

זמם אפילו על ידי ממון, לא לוקין א"ל תענה", דהאזהרה אתיא על עצם הזמימה, ולא לחייב מלקות. [ועיין בדבריו שהאריך להוכיח מה הכריח לרש"י לומר כן]. והביא ראיה לפירושו ממה שכתב רש"י לעיל (ב: ד"ה ותיפוק ליה, כל עונשי לאוויין מלקות וכו', דלכאורה רצה לפרש למה לא תירצה הגמ' התם אמאי דקשיא לה "תיפוק ליה משום לא תענה", כמו שתירצה אקושיא דהכא, דצריך לא תענה לאזהרה לעדים זוממין, ולכן פירש, דדוקא הכא שייך לומר כן כיון דלוקין מ"כאשר זמם" אם כן צריך לא תענה לאזהרה, אבל לעיל דאין לקיים כאשר זמם, לא צריך לאזהרה וממילא לוקין אלא תענה.

(ז) גמ', ורבנן מיבעי ליה להכרזה ורבי מאיר הכרזה מישמעו ויראו נפקא. פירש רש"י (ה). ד"ה מוישמעו ויראו נפקא, ולא יוסיפו עוד לאזהרה אתיא. ביאר הגבורת ארי דמשמע דלרבנן כוליה קרא ד"ישמעו ויראו ולא יוסיפו עוד" להכרזה לחוד אתא, והקשה, מהא דתניא בסנהדרין (סג:): "לא ישמע על פיך" אזהרה למסית ולמדיח, ופריך מסית בהדיא כתיב ביה "וכל ישראל ישמעו ויראו", פירוש, וסיפא דקרא "ולא יוסיפו עוד לעשות" אזהרה למדיח, והשתא למה משבש הבריייתא, לימא דאתיא כרבנן, וכי היכי דאמרי רבנן, ד"לא יוסיפו לעשות" דגבי עדים זוממין ארישא דקרא ד"וישמעו ויראו קאי" וכוליה קרא להכרזה אתיא ולא לאזהרה, הכי נמי איכא למימר, דהאי "לא יוסיפו" דגבי מסית ארישא ד"ישמעו ויראו" קאי וכוליה קרא להכרזה אתיא, ולא לאזהרה, דהא מסית נמי בעי הכרזה כדתניא (שם פט.). ד' צריכין הכרזה, מסית ובן סורר ומורה וקן ממרא ועדים זוממין, ומהאי קרא ד"ישמעו ויראו" נפקא ליה הכרזה דמסית, ואם כן לרבנן אזהרה דמסית בעל כרחך מלא ישמע על פיך נפקא. והערוך לנר הוסיף להקשות על הרמב"ם, דהביא (פ"ה מעכו"ם הל"ד) אזהרה למסית מ"וכל ישראל ישמעו ויראו", והכא פסק כרבנן דרבי מאיר דאין לוקין אלא ארבעים, ולדבריהם כולי קרא אתי להכרזה.

כורח לאיסורא בעלמא אתי, כדאשכחן בדוכתי טובא, ואם כן נימא נמי הכא כן, וכתב, דאפשר דשאני הכא, כיון דכמה עשין וכמה לאוין נאמרו בגוונא דידן, כגון "מדבר שקר תרחק" "אל תשת ירך עם רשע" ועוד, לא ניחא לגמ' למימר דכולהו אתי לאיסורא בעלמא, ואף דכהאי גוונא נמי אשכחן טובא בש"ס, מכל מקום הא אמרינן בעלמא דכל היכא דאיכא למידרש דרשינן, ולא מוקמינן בלאוי יתירא. אם כן קל וחומר הכא דגלי רחמנא בעדים זוממין "והיה אם בן הכות הרשע" טפי אית לן למימר, דהאי לא תענה נמי אתי למלקות כדאמר ר' עקיבא.

(טו) רש"י ד"ה לאזהרה לעדים זוממין, לענשן בדין הזומה ולא ניתן לעונש מלקות וכו'. הריטב"א, הבין דכוונתו דכיון דבעינן ליה לאזהרה שוב ליכא למילף מיניה מלקות. והקשה, דאם כן, לא ילקו כל חייבי לאוין, דכולן אתו לאזהרה, אלא על כרחיך לא אמרינן הכי אלא היכא שהלאו ניתן לאזהרת מיתת בית דין, או לכרת, דבכהאי גוונא אמרינן דלאותה אזהרה בא, ולא לענוש עליו מלקות, אבל בלאו גרידא לא איתמר הכי. ועל כן כתב דהנכון כמו שפירש הרמב"ן, דכיון דלא תענה אזהרה לעדים זוממין לקיים בהם עונש "כאשר זמם" שוב אין לנו בו אלא עונש "כאשר זמם" במקום שיש לקיים בו תורת הזומה, שכבר פירש הכתוב עונשו, ולאפוקי היכא שאינו בתורת הזומה, כגון בבן גרושה וכדומה, שלוקין מן הלאו הזה משום שכתב רחמנא "והצדיק". והיינו דלרבי מאיר אין לומר כן, דאיהו סבירא ליה דאזהרת עונש כאשר זמם הוא מלא יוסיפו לעשות.

(טז) רש"י, שם. עיין באות הקודמת, והערוך לנר כתב, דכוונת רש"י לפרש, דכיון דהעונש נכתב בתורה מדין "כאשר זמם" אתי לא תענה לאזהרת עונש זה ולא למלקות. אמנם היכא דליכא לעונש דכאשר זמם כגון בבן גרושה וכו' ילקה משום דעבר א"לא תענה". וכדברי הרמב"ן, אלא שיש חילוק מעט ביניהן, דלרש"י לוקין א"לא תענה", דלקא היכי דהוי מלקות מ"כאשר זמם", ד"הלא תענה" אזהרה למלקות. אבל לרמב"ן, בכל מקום דמקיימין כאשר

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד"ח בפט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>